АКАДЕМИЯИ ИЛМҲОИ КИШОВАРЗИИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ИҚТИСОДИЁТ ВА ТАҲҚИҚИ СИСТЕМАВИИ РУШДИ КИШОВАРЗӢ

ВБД: 338.43+338.431 (575.34)

Бо ҳуқуқи дастнавис

СИРОҶЗОДА ТАХМИНА МУРОДАЛӢ

РУШДИ ИНФРАСОХТОРИ ИҶТИМОИИ ДЕҲОТИ МИНТАҚАИ КӮЛОБИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи
илмии номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯйи ихтисоси 5.2.6. Иқтисодиёти соҳаи кишоварзӣ

ДУШАНБЕ - 2026

Диссертатсия дар шуъбаи омӯзиши равандҳои кластеркунонӣ дар комплекси агросаноатии Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзии АИКТ иҷро карда шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Пиризода Ҷалил Сафар –** доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, академики Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон, директори Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Комилов Сироҷиддин Ҷалолиддинович –** доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи назарияи иқтисод ва иқтисодиёти ҷаҳони Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон

Мирзоев Суҳбатулло Авғонович – номзади илмҳои иқтисодӣ, и.в. дотсенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити Донишгоҳи байналмилалӣ ва соҳибкории Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи миллии Тоҷикистон**

Ҳимояи диссертатсия рӯзи «04» ноябри соли 2026, соати 13 ^{00} дар маҷлис шурои диссертатсионии 6D.KOA-134 назди Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.ириншоҳ Шоҳтемур (734003, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 146. E-mail: olimov-1976@mail.ru, телефони котиби илмӣ – 917059090) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонаи расмии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ширинишоҳ Шоҳтемур www. tajagroun.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2026 фиристонида шудааст.

Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент **Олимов А.Х.**

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Рушди инфрасохтори деҳот, бахусус ҷузъи иҷтимоии он, яке аз авлавиятҳои ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Ҷанги шаҳрвандӣ дар аввали солҳои 1990-ум, ки пас аз он ғайридавлатигардонии нодурусти моликияти маҳаллӣ ва инфрасохтори иҷтимоӣ ба амал омад, то аввали солҳои 2000-ум бисёре аз бахшҳои инфрасохтори иҷтимоиро дар деҳот қариб ки истифоданашуда гузошт. Норасоии шадиди мактабҳо, беморхонаҳо, иншооти фарҳангӣ ва варзишӣ вуҷуд дошт, ки ба рушд ва инкишофи кӯдакон ва ҷавонон таъсири манфӣ мерасонд. Ҳамаи ин, дар маҷмӯъ, боиси шаҳрнишинӣ дар аҳолии деҳот ва норасоии кунунии одамони қобили меҳнат барои парвариши зироатҳо гардид. Дар натиҷа, самаранокии ин бахш сол аз сол коҳиш ёфт ва танҳо дар солҳои охир сохтмони иншооти инфрасохтори иҷтимоӣ суръат гирифт.

Дар Паёми худ дар бораи Самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ (28 декабри соли 2024), Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд кард: " Ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ дар сиёсати давлати Тоҷикистон мақоми хос дошта, барои дастгирии соҳаҳои иҷтимоӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардум маблағгузорӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ ҳамасола зиёд карда мешавад.

Соли 2024-ум ҳаҷми умумии хароҷоти соҳаҳои иҷтимоӣ ба 19 миллиард сомонӣ расонида шуд, ки нисбат ба буҷети соли 2023-юм беш аз 2 миллиард сомонӣ зиёд буда, 43 фоизи хароҷоти буҷети давлатиро ташкил медиҳад"[1].

Дар иқтисоди бозорӣ, ки бо рақобати шадид дар бозори кишоварзӣ ва хӯрокворӣ, ҳам аз ҷиҳати нарх ва ҳам аз ҷиҳати сифат, тавсиф мешавад, инфрасохтор ҳамчун омили мусоидаткунанда нақши муҳим мебозад. Он имкон медиҳад, ки доираи васеи ниёзҳои аҳолӣ тавассути фаъолияти муассири ҳамаи муассисаҳои иҷтимоӣ қонеъ карда шаванд ва ба рушди комплекси агросаноатӣ мусоидат намоянд. Дар иқтисоди бозорӣ, рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот аз вазъи кунунии молиявии минтақа вобаста аст.

Сатҳи рушди кишоварзӣ имкон медиҳад, ки афзалиятҳои муайяне муайян карда шаванд, ки барои ҷомеа ва давлат аҳамияти калон доранд. Нигоҳ доштани тарзи ҳаёти солим дар деҳот афзалияти асосии миллӣ мебошад. Сиёсати кишоварзии давлатӣ, ки дар сатҳи минтақавӣ амалӣ карда мешавад, омили калидӣ дар рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот мебошад.

Дар айни замон зиддиятҳои мавҷуда дар рушди деҳот дар байни талабот ба захираҳои молиявӣ ва сатҳи маблағгузорӣ, байни зарурати хизматрасонии ҳамаҷониба ба аҳолӣ ва дастрасии ҳудудии корхонаю муассисаҳои соҳаи ғайриистеҳсолии деҳот, байни афзоиши беадолатии иҷтимоӣ ва зарурати мутобиқшавии иҷтимоии аҳолии деҳот ба маҳсулоти озуқаворӣ шадидтар шудааст.

Дар ин шароит ташаккул ва такмил додани инфраструктураи иҷтимоӣ, ки барои қонеъ гардондани доираи васеи талаботи аҳолӣ бо роҳи фаъолияти пурсамари ҳамаи институтҳои иҷтимоӣ имконият медиҳад ва ба ташаккули заминаҳои тараққиёти комплекси агросаноатӣ мусоидат мекунад, барои тараққиёти деҳот аҳамияти махсус пайдо мекунад. Дар шароити иқтисодиёти бозоргонӣ рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот ба шароити муосири молиявии минтақа вобастаги дорад.

Сатҳи рушди кишоварзӣ боиси имконияти ҷудо кардани ин ё он афзалиятҳо мегардад, ки барои ҷомеа ва давлат аҳамияти муҳим дорад. Нигоҳдории тарзи ҳаёти солим дар маҳалаҳои аҳолинишини деҳот яке аз афзалияти муҳими миллӣ ба ҳисоб меравад. Омили рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот сиёсати аграрии давлатӣ мебошад, ки дар сатҳи минтақавӣ амалӣ мегардад. Бояд қайд намуд, ки рушди ҷузъҳои инфрасохтори иҷтимоии деҳот бо мавҷуд будани сармояи пулӣ вобастагӣ дорад. Маълум аст, ки инкишофи инфрасохтори иҷтимоӣ ин мисли объектҳои инфрасохтори истеҳсолӣ даромаднок нест. Аммо дар шароити иқтисоди бозорӣ дар доираи шарикии давлат ва бахши хусусӣ рушд додани инфрасохтори иҷтимоӣ имконпазир аст. Аз ин рӯ, рушди инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон, ки аслан ба кишоварзӣ машғул аст, имкони пайдо намудани ҷойҳои кории нав, босамар гаштани шуғл дар соҳа ва ҷолибияти меҳнати кишоварзиро муайян мекунад.

Бояд қайд кард, ки рушди ҷузъҳои инфрасохтори иҷтимоии деҳот аз мавҷудияти сармояи молиявӣ вобаста аст. Маълум аст, ки рушди инфрасохтори иҷтимоӣ ба мисли инфрасохтори саноатӣ фоидаовар нест. Аммо, дар иқтисоди бозорӣ, рушди инфрасохтори иҷтимоӣ тавассути шарикии давлатӣ ва хусусӣ имконпазир аст. Ҳамин тариқ, рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон, ки асосан ба истеҳсоли кишоварзӣ машғул аст, имконияти таъсиси ҷойҳои нави корӣ, беҳтар кардани самаранокии шуғл дар ин соҳа ва ҷолибтар кардани меҳнати кишоварзиро фароҳам меорад.

Дар шароити аз деҳот ба шаҳрҳо муҳоҷират намудани қуввaҳои коргарӣ ва боздошти аҳолӣ дар мавзеи аҳолинишини деҳот ба воситаи муҳайё сохтани шароитҳои хуби иҷтимоӣ хеле муҳим ба ҳисоб рафта, интихоби мавзуи кори диссертатсионии моро асоснок намуда, арзиши илмӣ ва аҳамияти амалии таҳқиқотро муайян мекунад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Муаммои сатҳу сифати зиндагии аҳолии деҳот доимо дар мадди назари олимони хориҷию ватанӣ қарор дошт. Асосҳои назариявӣ ва амалии сатҳи зиндагии аҳолии деҳот дар асарҳои И.А. Асроров, Ашуров И.С., В.М. Баутин, В.А. Богдановский, Л.В.Бондаренко, Н.Я. Коваленко, В.В.Козлов, А.Н.Горбенко П.П., Гофман, Е.А., В.И. Данилов-Данилян, А.А. Мадаминов, Р.Р. Қудратов, Шарифов З.Р., С.Ҷ. Комилов ва дигарон зери омузиш қарор гирифтааст.

Яке аз омилҳои муҳими таъсиррасон ба сатҳи зиндагии аҳолии деҳот ин рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар маҳал мебошад. Ба ин ҷанба асарҳои олимони ватанӣ Мирсаидов А Б., Пиризода Ҷ.С., Раҷабов Р.К. Самандаров И.Ҳ., Одинаев Ш.Т., Раҳматов Ҳ.Б., Ахмедов Д.Х., Файзуллаева К.Н., Шоинбекова З. ва дигарон бахшида шудаанд.

Новобаста ба ин аксарияти масъалаҳои рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот бо дарназардошти иқтисодиёти бозорӣ ва муҳайё намудани тарзи ҳаёти шоиста дар маҳал ба қадри зарурӣ зери омузиш қарор нагирифтаанд. Ташаккули механизми рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар бисёри мавридҳо танҳо дар сатҳҳои давлатӣ ва минтақавӣ ҳал карда мешаванд, аммо ба сатҳи маҳаллӣ (ноҳиявӣ ва ҷамоатҳо) дахолат намекунанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуъҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур бо «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030«, «Барномаи миёнамуҳлати рушди шуғли пурмаҳсул дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027» «Консепсияи ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабри соли 2006, №783», “Консепсияи идоракунии рушди маҳал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”, “Барномаи рушди иқтисодии иҷтимоии вилояти Хатлон барои солҳои 2021-2025, стратегияҳо ва барномаҳои давлатии рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ҳадафҳои дарозмуҳлат ва афзалиятҳои рушди кишвар, ки аз ҷониби Президенти мамлакат дар паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2020-2025 ироа шудаанд ва инчунин нақшаи илмӣ-таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ алоқаманд мебошад.

Асосҳои назариявӣ ва методологии кори диссертатсиониро корҳои илмии олимони соҳаи назарияи иқтисодиёт, муҳаққиқон-иқтисоддонҳои ватанию хориҷӣ оид ба масъалаҳои марбута, санадҳои меъёрию ҳуқуқии сохторҳои давлатӣ оид масъалаҳои мушобеҳ дар соҳаи инфрасохтори деҳот ва фаъолияти кишоварзӣ ташкил медиҳанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар таҳқиқот асосҳои назариявии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот илман асоснок гардида, вобаста ба шароити кунунии рушди иқтисодиёт бо дарназардошти урфу одат ва тарзи зиндагии аҳолии деҳоти минтақа пурра карда шуда, саҳми таъсири он ба баланд гаштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот муайян карда шудааст. Ҷузъҳои алоҳидаи инфрасохтори иҷтимоии деҳот ояндабини шуда, самтҳои беҳтар гаштани шуғли аҳолӣ дар деҳот, зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ва дар маҷмуъ ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ пешниҳод шудааст.

Мақсади таҳқиқот аз омузиши нуқтаҳои илмии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот ва дар ин асос таҳияи тавсияю пешниҳодҳои илман асоснок ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолӣ иборат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Бо назардошти ҳадафи мазкур вазифаҳои таҳқиқот иборатанд аз:

- омӯзиши ҷанбаҳои назариявии рушди инфрасохтори деҳот;
- ҷамъбаст намудани таҷрибаи хориҷии рушди инфрасохтори деҳот бо мақсади истифодаи онҳо дар шароити минтақа;
- арзёбии ҳолати кунунии тараққиёти инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоб;
- ошкор намудани камбудию норасоиҳо дар раванди ташаккулёбии инфрасохтори иҷтимоии минтақа дар шароити кунунии рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ;
- пешниҳоди самтҳои асосии рушди инфрасохтори иҷтимоии минтақа бо дарназардошти дастгирии давлатии он дар минтақа.

Объекти таҳқиқот. Дар мутобиқат бо ҳадафу вазифаҳои гузошташуда, объекти таҳқиқот соҳаҳои инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро дар бар мегирад.

Мавзуи таҳқиқот равандҳои иқтисодӣ ба самти рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақаи Кӯлоб нигаронида шудааст, ки ҳалли масъалаҳои бехатарии озуқаворӣ, паст намудани сатҳи камбизоатӣ ҳамчун омили муҳими механизми ташкилию иқтисодии рушди устувори минтақа дар доираи таҳқиқ инъикос менамояд.

Фарзияи таҳқиқот. Ҷори намудани пешниҳодҳои аз нигоҳи илмӣ асосноккардашуда оид ба беҳтарнамоии рушди инфрасохтори иҷтимоии

деҳоти минтақаи Кӯлоб тавассути фаъолгаронию рушди соҳибкорӣ ва шуғли пурмасъул дар маҳалли деҳоти минтақа. Самтҳои асосии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ ва дурнамои он дар минтақа, роҳҳои баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот, зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, бунёди корхонаҳои коркард ва афзоиш ёфтани ҳаҷми коркарди маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва беҳтар гаштани шуғли аҳолӣ дар деҳот, ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ, баланд шудани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот ва ғайра мусоидат менамояд.

Усулҳои таҳқиқот. Дар доираи рисолаи мазкур маҷмӯи усулҳои таҳқиқи иқтисодӣ, аз ҷумла таҳлилӣ, монографӣ, мантиқӣ, иқтисодию оморӣ, ҳисобию конструктивӣ ва мушоҳидаҳои шахсии муаллиф аз равандҳои рушди инфрасохтори деҳоти минтақа дар шароити иқтисоди бозоргонӣ истифода шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия солҳои 2019-2023 дар шуъбаи омӯзиши равандхои кластеркунони дар комплекси агросаноатии Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон ба анҷом расонида шудааст.

Заминаи асосии иттилоотӣ ва таҷрибавӣ. Маълумоти расмии Вазорати кишоварзӣ, Вазорати рушди иқтисод ва савдо, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарраёсати кишоварзии вилояти Хатлон, минтақаи Кӯлоб, мақолаҳои чопшуда дар адабиёти илмӣ ва матбуоти даврӣ, ҳамчунин мушоҳидаҳои шахсӣ ва ҳисобҳои муаллиф ба сифати заминаи иттилоотии таҳқиқот хидмат мекунанд.

Заминаҳои назариявию методологии таҳқиқот. Ҳангоми гузаронидани таҳқиқотҳо асарҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба муаммоҳои рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот истифода шудаанд.

Дар диссертатсия асосҳои меъёриву ҳуқуқии ташаккулёбӣ ва рушди инфрасохтори деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, консепсияҳои давлатӣ, стратегияҳо ва барномаҳои рушди иҷтимоиву иқтисодӣ, Сарчашмаҳои илмӣ, нашрияҳо дар маҷаллаҳои даврӣ, сайтҳои мақомоти давлатӣ, ҳамчунин маълумотҳои Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии омори вилояти Хатлон, Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сарраёсати кишоварзии минтақаи Кӯлоб ва маводҳои мушоҳидаи шахсии муаллиф ташкил додаанд.

Дар раванди таҳқиқот усулҳои абстрактию мантиқӣ, монографӣ, низомию сохторӣ, ҳисобию конструктивӣ, иқтисодию математикӣ, иқтисодию оморӣ гурӯҳбандӣ ва дигар усулҳои иқтисодии таҳқиқ истифода бурда шуданд.

Навгонии илмӣ. Ба навгониҳои асосии таҳқиқот чунин бандҳо

шомиланд:

- дар асоси омузиши адабиётҳои илмӣ мафҳумҳои “инфрасохтор”, “инфрасохтори истеҳсолӣ,” инчунин бо назардошти талаботи рушди иқтисодиёти имрӯза, сохтори «инфрасохтори иҷтимоии деҳот» бо хусусиятҳои фарҳангӣ, урфу одат ва шеваи зиндагии сокинони минтақа мутобиқ карда шуда, мазмун ва муҳтавои он васеътар гардида, саҳми таъсири он ба баланд гаштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот ва маҳсулнокии меҳнат муайян карда шудааст;
- хусусиятҳо ва равандҳои рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар асоси омузиш ва таҳлили таҷрибаи кишварҳои хориҷии иқтисодан ба ҷумҳурии мо монанд муайян карда шудаанд;
- вазъи муосири инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақа зери баҳогузории иқтисодӣ қарор гирифта, омилҳои таъсиррасон ба рушди он муайян карда шудаанд;
- дар асоси шарикии давлат ва бахши хусусӣ пешниҳодҳои илман асосноккардашуда оид ба беҳтарнамоии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақаи Кӯлоб ба воситаи фаъолгаронии рушди соҳибкорӣ таҳия гардидаанд;
- бунёди ҷузъҳои алоҳидаи инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар минтақа ояндабини шуда, ин раванд ба ташаккули сохторҳои нави хизматрасонӣ, густариши бозори меҳнат дар деҳот, беҳтар шудани сатҳи шуғл ва афзоиши истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ таъсири назаррас расонида, дар маҷму ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ тарҳрезӣ гаштааст.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- асосҳои назариявии рушди инфрасохтори деҳот, мазмун, моҳияти он, хусусиятҳо ва тамоюли рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар пасманзари консепсияҳои асосии рушди иинфрасохтори иҷтимоӣ аниқ карда шуд;
- ба ҳолати иҷтимоию иқтисодии инфрасохтори деҳот баҳои иқтисодӣ дода шуда, омилҳои таъсиррасон ба рушду инкишофи инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар сатҳҳои миллӣ ва минтақавӣ ошкор карда шуд;
- роҳҳои асосии такмилдиҳии рушди инфрасохтори ичтимоии деҳот муайян карда шуда, механизми рушди босуботи инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳот бо мақсади баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолӣ асоснок карда шуд;
- ҷабҳаҳои институтсионалии рушди инфрасохтори иҷтимоии минтақа асоснок карда шуда, самтҳои асосии дастгирии давлатии инфрасохтори иҷтимоии деҳот ва дурнамои рушди он пешниҳод карда шуд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот ба асоснокқунии илмии равишҳои назариявӣ ва методологии инкишофи минбаъдаи инфрасохтори иҷтимоии деҳот, фаъолияти самараноку устувори он бо мақсади баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии аҳолии деҳоти минтақа, равона карда шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар имкониятҳои истифодаи усулҳои назариявию методологӣ ва тавсияҳои амалии дар диссертатсия овардашуда ҳангоми банақшагирӣ ва ояндабинии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар маҳалли деҳот, ташкилотҳои кишоварзӣ ва шаҳракҳо асос меёбад. Маводҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҷараёни таълим дар Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ҳангоми омӯзиши фанҳои таълимии "Иқтисодиёти кишоварзӣ", "Иқтисодиёти комплекси агросаноатӣ" ва "Рушди инфрасохтор" истифода шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи тахассуси илмӣ. Рисолаи мазкур бо бандҳои зерини Шиносномаи тахассусҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи тахассуси 5.2.6. - Иқтисодиёти соҳаи кишоварзӣ; 10. Асоснокқунонии пешниҳодот ва дурнамои рушди комплекси агросаноатӣ ва кишоварзӣ; 16.Масъалаҳои иқтисодии ташкил ва фаъолияти бизнеси хурд ва миёна дар КАС ва деҳот; 20. Рушди устувори кишоварзӣ ва соҳаҳои он, деҳот ва инфрасохтори иҷтимоӣ; 34. Ташаккул ва рушди КАС дар сохтори диверсификатсияи иқтисодиёти миллӣ; 39. Рушди устувори деҳот ва махсусиятҳои инфрасохтори иҷтимоии он мутобиқат мекунад.

Интишори натиҷаҳои диссертатсия. Аз рӯи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф 16 мақолаҳои илмӣ, аз он 6 адад дар маҷаллаҳои илмие, ки аз ҷониби КОА - и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар феҳрасти маҷалаҳои тақризшаванда ворид мебошанд, нашр намудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, номгӯи адабиёт иборат мебошад. Диссертатсия дар ҳаҷми 165 саҳифаи матни компютерӣ чоп гардида, 24 ҷадвал, 7 расм ва 9 – замимаро дарбар мегирад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима аҳамияти мавзуи тадқиқот нишон дода шуда, ҳадаф ва вазифаҳои кор муайян гардида, навгонии илмии кор ва гуногунии масъала муайян карда шудааст. Асосҳои методологӣ ва методологии тадқиқот нишон дода шуда, аҳамияти назариявӣ ва амалии он муайян карда шудааст.

Дар боби аввал “Асосҳои илмию назариявии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот” асосҳои илмию назариявии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот, хусусиятҳои тамоюли рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот ва таҷрибаи хориҷии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот ва истифодаи он дар шароити Тоҷикистон зери омӯзиш ва хулосабарорӣ қарор дода шудааст.

Бо рушди муносибатҳои бозорӣ, ҳадафҳои бахшҳои инфрасохтори кишоварзӣ ба таври назаррас тағйир ёфтанд ва аз ин рӯ, тасниф кардани

ин бахшҳо аз рӯи хусусиятҳои асосии онҳо аҳамияти хоса пайдо кард. Ин ба мо имкон медиҳад, ки ҷой, нақш ва аҳамияти бахшҳои инфрасохторро дар системаи такрористеҳсолкунӣ муайян кунем.

Дар Энсиклопедияи бузурги шӯравии аввали солҳои 1950-ум "инфрасохтор" ҳамчун маҷмӯи бахшҳое муайян карда шуд, ки ба бахши мушаххаси истеҳсолоти ибтидоӣ (саноат, кишоварзӣ ва ғайра) хизмат мерасонанд.

Бо даранардошти хусусиятҳои хоси ҳаёти деҳот, алалхусус ташаккулбии захираҳои меҳнатии деҳот хусусиятҳои инфрасохтори иҷтимоии онро ба шакли зерин нишон додан мумкин аст.

Ҷадвали 1.- Таснифоти инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот

Мафҳуми асосӣ	Таъриф	Сарчашма
Инфрасохтор	ин соҳаҳои иқтисодиёт, донишҳои илмию техникӣ, хизматҳое, ки бевосита раванди истеҳсолотро ташкил медиҳанд	Словарь русского языка. - М.: Оникс, 2009. - 359 с.
Инфрасохтор	маҷмуи соҳаҳои иқтисодию иҷтимоӣ, ки хусусияти тобеъ гардони ва ёрирасон дошта ба раванди истеҳсолӣ неъматҳои моддӣ хизмат мекунанд ва шароити зиндагии ҷомеаро фароҳам меоваранд.	Нечаев В.И. Экономика сельского хозяйства. - М. Колос, 2010. - 83 с.
Инфрасохтори соҳаи кишоварзӣ	маҷмуи муайяни унсурҳои таркибии неруҳои истеҳсолӣ дар шакли соҳаҳо, хизматрасониҳо ва фаъолиятҳое, ки бевосита ба истеҳсолоти асосӣ ва соҳаи иҷтимоӣ, хизмат мерасонанд.	Петренко И.Я. Экономика сельскохоз-яйственного производ-ства. - Алма-Ата: Кайнар, 1992.- 560 с.
Инфрасохтори иҷтимоии кишоварзӣ	ин соҳаҳое, ки фаъолияти муқаррарии меҳнатии коргаронро таъмин мекунанд ва дар такрористеҳсолии қувваи кории маҳсулоти соҳаи кишоварзӣ саҳм мегузорад.	Экономика сельского хозяйства / Под ред. И.А. Минакова. – М.: Колос, 2003. – 28с.
Инфрасохтори иҷтимоии кишоварзӣ	ин хадамотҳо ва хизматрасониҳое, ки фаъолияти муътадили меҳнатии кормандони соҳаи кишоварзиро таъмин намуда, ба такрористеҳсолии қувваи корӣ ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии коргарони хоҷагии қишлоқ мусоидат мекунанд.	Петренко И.Я. Экономика сельскохозяйственного производства/ И.Я. Петренко, П.И. Чужинов.- Алма-Ата: Кайнар, 1992.- 60 с.
Инфрасохтори иҷтимоии деҳот	маҷмуи объектҳо, соҳаҳо, хизматрасониҳо ва фаъолиятҳои иҷтимоии ба ҳам алоқаманд буда, бо ҳифз, нигоҳдорӣ ва рушди захираҳои меҳнатии дар истеҳсолот истифодашаванда, нигоҳ доштани тарзи ҳаёти солими деҳот, рушди устувори кишоварзӣ дар деҳот, таъмини амнияти озуқавории давлат ва минтақаҳои он заминаи мусоид мегузорад.	Брыжко И.В. Назначение управления развитием социальной инфраструк-туры сельских территорий в современных экономи-ческих условиях/И.В. Брыжко, А.Л. Пустуев// Фундаментальные исследования.- 2016.-№6 (Часть 1).-С. 139-43.
Инфрасохтори иҷтимоии деҳот	маҷмуи хизматрасониҳо, аз ҷумла соҳавӣ, ки шароити иҷтимоии зиндагии аҳолии деҳот барои наздик шудан ба сатҳу сифати зиндагии аҳолии шаҳр зарур аст.	Билолов Н.К. Ташаккул ва равнақи инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар шароити бозор (дар маводҳои вилояти Хатлон). Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои иқтисодӣ. Душанбе, 2019. – 15с.

Идомаи ҷадвали 1.

Ҷузъи хизматрасонии иҷтимоӣ дар деҳот	як қисми таркибии низоми иҷтимоию иқтисодӣ буда, дорои хусусиятҳои фарқкунанда байни минтақаҳои деҳот ва шаҳрҳо буда, робитаи зич бо истеҳсолоти агросаноатӣ, механизмҳои иҷтимоию иқтисодии ташаккули онҳо вобаста аст.	Ахмадов Р.Р. Основы формирования и развития сферы социальных услуг в сельской местности (на материалах Республики Таджикистан): дисс...канд. экон. наук. Душанбе, 2019. – 27с.
Инфрасохтори иҷтимоии деҳот	низоми мукаммали ҳатмии сохтори иқтисодию иҷтимои барои фароҳам овардани шароити зиндагӣ, кор ва истироҳати аҳолии деҳот, имкони истеҳсоли маҳсулоти кишоварзиро бо таваҷҷуҳ ба диверсификатсияи иқтисодиёти кишоварзӣ таъмин менамояд.	Муаллиф

Сарчашма: *аз ҷониби муаллиф таҳия шудааст.*

Вобаста ба ин муҳимии фаъолияти инсон дар инфрасохтори деҳот пешниҳод шуааст, ки ташкилӣ- иқтисодӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад.

Дар шароити иқтисодиёти бозорӣ ба инфрасохтори иҷтимоии деҳот омили экологӣ таъсири калон мерасонад. Тадқиқотҳо нишон медиҳанд, ки ҳангоми гузаронидани ислоҳоти аграрӣ бо сабаби ба инобат нагирифтани ҷузҳои инфрасохторӣ сатҳи амнияти экологӣ дар комплекси агросаноати паст гашт. Пас, таъмини босуботи экологии агросистема дар шароитҳои гуногуншаклии минтақавӣ зарур аст.

Бинобар ин баҳисобгирии дурусти имкониятҳои экологӣ ва иқтисодӣ барои корхонаҳо бо манфиат аст, таҳлилҳо нишон доданд, ки иқтисоди босуботи истеҳсолоти кишоварзӣ аз аксарияти ҳолатҳо вобаста аст, махсусан аз: ислоҳоти муносибатҳои аграрӣ, баланд бардоштани дараҷаи ихтисоси коркунони соҳа ва таъмини некуаҳволии онҳо бо ҳалли проблемаҳои экологӣ.

Чунин муносибати методологӣ оиди ислоҳоти агросистема ба ақидаи олимони соҳаи иқтисодиёти кишоварзӣ, ба самаранокии тамоми шаклҳои хоҷагидори мусоидат хоҳад кард. Таваҷҷуҳи хоса ба интихоби омилҳои асосӣ, ки рушди инфрасохтори деҳот таъсир мерасонад, дода мешавад.

Омӯзиши асосҳои назариявӣ ва методологии инкишофи инфрасохтори деҳот дар корҳои илмии олимони хориҷӣ ба монанди: К. Маркс, Н.В. Баутин В.М., Иванова, А.В. Костарев, С.И.Хватов, М.А. Абрамов, А.С. Айвазян, А.Б. Елканов баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ҳамчунин, дар таҳқиқоти бунёдии назариявӣ ва амалӣ оид ба инфрасохтори деҳот олимони ватанӣ Ғафуров Х., Пиризода Ҷ.С., Умаров Х., Мадаминов А.А., Самандаров И.Х., Ф.С. Саидов, Одинаев Ҳ.А.,

Қодиров Д.Б., Давлатзода Қ.Қ., Исайнов Ҳ.Р., З.Р. Шарифов саҳми назаррас гузоштаанд. Ҷанбаҳои алоҳидаи масъалаи мазкур дар корҳои илмии Файзуллоева К.Н., Одинаев Ш.Т., Шоинбекова К.З., Аҳмадов Р.Р., Шарипова Ф.Д., Тағоев Ҷ.Х., Бобоев А.М., Восиев Ф.М., Билолов Н.Қ., Асоев М.М. ва дигар муҳаққиқон арзёбӣ шудаанд.

Вале бояд қайд кард, ки масоили мазкур дар ҳар давраи рушди ҷомеа таҳқиқу омӯзишро талаб мекунад, зеро талаботи истеъмолии аҳолӣ давра ба давра тағйир меёбад. Илова бар ин, дар шароити имрӯза масоили инфрасохтори деҳот аз лиҳози илмӣ пурра омӯхта нашудааст.

Бо гузашти вақт, "Инфрасохтор" ҳамчун як соҳаи тадқиқоти илмӣ дар заминаи омӯзиши сатҳи зиндагии аҳолии деҳот баррасӣ мешуд. Бар асоси ин, П. Розенштейн-Родан инфрасохторро ҳамчун «Маҷмӯи шароитҳое, ки ба рушди мусоиди соҳибкории хусусӣ дар бахшҳои асосии иқтисодиёт мусоидат мекунанд ва ниёзҳои аҳолиро қонеъ мегардонанд» [10].

Ба ақидаи профессор Самандаров И. Х. «Инфрасохтори иҷтимоии деҳот маҷмӯи бахшҳо, хидматрасонӣ ва иншоотест, ки ба фароҳам овардани шароити хуби зиндагӣ ва кор, такрористеҳсоли қувваи корӣ, рушди сатҳи зиндагӣ ва сармояи инсонӣ дар минтақаи мушаххаси ҷумҳурӣ мусоидат мекунанд» [13].

Ж. Т. Тощенко, бо муайян кардани хусусиятҳои объективии инфрасохтори иҷтимоӣ ҳамчун як категорияи мустақили иқтисодӣ, ин мафҳумро чунин муайян кардааст: «Инфрасохтори иҷтимоӣ системаи муассисаҳо ва ташкилотҳоест, ки аз рӯи табиати худ на техникӣ, балки иҷтимоӣ-иқтисодӣ мебошанд, зеро онҳо асосан барои баланд бардоштани фаъолияти худи одамон равона карда шудаанд» [15].

Баъдтар, дар адабиёти иқтисодӣ таҳқиқот оид ба рушди инфрасохтори саноатӣ ва иҷтимоӣ гузаронида шуданд.

Абдуллозода Х.А. дар асарҳои илмии худ қайд мекунад: «Ин инфрасохтор на танҳо ба онҳое, ки ба истеҳсоли кишоварзӣ машғуланд, балки ба дигар қишрҳои аҳолии деҳот низ хизмат мерасонад ва шароити зиндагии онҳоро беҳтар мекунад» [2, с. 220].

Гурӯҳи дигари олимон бар ин назаранд: «Инфрасохтор на танҳо ҳамчун сохтор ва объекте дарк карда мешавад, ки дар қаламрави мушаххас шароит фароҳам меорад» [5, с. 54].

Ҳамин тариқ, дар системаи тадқиқоти илмӣ олимоне пайдо шуданд, ки инфрасохторро дар заминаи иҷтимоӣ таҳқиқ карда, робитаи онро бо рушди дигар соҳаҳо муайян карданд ва нақши инфрасохтори иҷтимоиро

дар афзоиши истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ муайян карданд. Чунон ки Н.А. Попов бар ин назар аст: «Инфрасохтори иҷтимоӣ яке аз омилҳои асосии истеҳсолот аст, ки барои такрористеҳсоли меҳнат ва рушди устувор дар кишоварзӣ шароит фароҳам меорад» [12, с. 16].

Ж.Т. Тощенко, ки хусусиятҳои иншооти инфрасохтори иҷтимоиро ҳамчун як категорияи алоҳидаи иқтисодӣ муайян мекунад, ин категорияро чунин шарҳ медиҳад: «Инфрасохтори иҷтимоӣ системаи муассисаҳо ва ташкилотҳоест, ки хусусияти техникӣ надоранд, балки самти иҷтимоию иқтисодӣ доранд, ки асосан барои беҳтар кардани ҳаёти одамон равона карда шудааст» [15, с. 72].

Дар маҷмӯъ, инфрасохтор хидматҳоеро пешниҳод мекунад, ки самаранокии умумии иқтисоди миллиро беҳтар мекунанд. Намунаҳо, аз ҷумла, системаи ягонаи энергетикӣ, нақлиётӣ ё коммуникатсионӣ ва ғайраро дар бар мегиранд. Қисман, инфрасохтори иҷтимоӣ дар фаъолияти истеҳсолии корхонаҳои кишоварзӣ ҷойҳои нави корӣ эҷод мекунад ва барои коргарон дар раванди кор шароит фароҳам меорад.

Муҳаққиқи тоҷик Н.К. Билолов дар таҳқиқоти худ қайд кардааст, ки «Иншооти инфрасохтори иҷтимоӣ мустақиман дар истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ иштирок намекунанд, аммо онҳо шароитро барои фаъолияти самараноки раванди истеҳсолот фароҳам меоранд» [5].

Бар асоси хусусиятҳои соҳа, онҳо хусусиятҳои истеҳсоли кишоварзиро инъикос мекунанд. Дар деҳот, онҳо на танҳо ба истеҳсоли кишоварзӣ, балки ба аҳолии маҳаллӣ низ хизмат мерасонанд. Иншоотҳои инфрасохтори иҷтимоӣ мувофиқи хусусияти мавсимии истеҳсоли кишоварзӣ фаъолият мекунанд. Фаъолият ва рушди иншооти инфрасохтори иҷтимоӣ асосан аз вазъи корхонаҳои кишоварзӣ ва саъю кӯшиши соҳибкорони маҳаллӣ вобаста аст, зеро маблағҳо тавассути якҷоягии корхонаҳои давлатӣ ва хусусӣ тақсим карда мешаванд.

Умуман, инфрасохтори иҷтимоӣ системаи соҳаҳои хидматрасонӣ мебошад, ки рушди устувори деҳотро мусоидат мекунад, сифати зиндагиро беҳтар мекунад ва фаъолияти аҳолиро самаранок ташкил мекунад.

Дар иқтисоди бозорӣ ҳадафи асосии инфрасохтори деҳот ташкили ислоҳот мебошад. Ин ислоҳот хизматрасониҳои навро ба вуҷуд меоранд ва мутаносибан талаботро ба вуҷуд меоранд.

Дар сурати мавҷуд будани меъёрҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ барои истифодаи оқилонаи захираҳои хусусӣ, давлатӣ ва дигар захираҳо, ҳалли масъалаҳои техникӣ ва технологӣ, ки аз ҷиҳати иқтисодӣ асосноканд

ва беҳтар кардани некӯаҳволии аҳолӣ шартҳои муҳим барои рушди устувори кишоварзӣ дар Тоҷикистон мебошанд

Таҳқиқот нишон додааст, ки ҷанбаҳои назариявии инфрасохтори деҳот барои илмҳои иқтисодӣ, бахусус иқтисодиёти низоми аграрии Тоҷикистон, камтаҳқиққардашуда мебошад. Дар таҳқиқотҳои назариявии олимон оиди мафҳуми "инфрасохтори деҳот" тафсирҳои гуногун вуҷуд дорад. Яке мувозинаи онро тавсиф медиҳад, дигаре исбот мекунад, ки рушди инфрасохтори деҳот мафҳуми истеҳсолот дар сатҳи бениҳоят баланд аст, ки истифодаи мухталифи захираҳои табиӣ ва меҳнатӣ дар он зарур аст.

Бояд қайд намоем, ки давлат бояд дастгирии мустақим ва ғайримустақими соҳаи кишоварзиро аз ҳисоби воситаҳои буҷети ҷумҳуриявӣ, буҷетҳои вилоятҳо амалӣ созад. Ба дастгирии мустақим инҳо тааллуқ доранд: барномаҳои мақсаднок, сармоягузориҳо, субвенсияҳо ва субсидияҳо, ҷуброни хароҷотҳо, дотатсияҳо, ки қарзҳои имтиёзнок, андозҳо, нархҳо ва тарофаҳои кафолатнок, пардохтҳои қисмии суғуртавӣ дастгирии ғайримустақими давлатии инфрасохтори иҷтимоии ҳудудҳои деҳотро ташкил медиҳанд. Бояд эътироф созем, ки воситаҳои буҷетие, ки ба дастгирӣ ва рушди соҳаи кишоварзӣ равона мегарданд дар буҷети ҷумҳуриявӣ дар боби алоҳида ва сатрҳои алоҳида дар дигар захираҳои буҷетӣ аз назар гузаронида мешаванд.

Илман исбот гардидааст, ки дар шароити камзаминӣ ва захираҳои барзиёди меҳнатӣ, масъалаи аз ҳама муҳим ин рушди инфрасохтори деҳот мебошад. Зери мафҳуми инфрасохтор маҷмӯи соҳаҳо, истеҳсолот ва хадамоте фаҳмида мешавад, ки шаротҳои мусоиди рушди такрористеҳсоли иқтисодӣ ва иҷтимоиро таъмин мекунанд.

Ба ақидаи мо, соҳаи инфрасохтори иҷтимоӣ талаботи истеҳсолоти соҳаи кишоварзиро бо кадрҳои баландихтисос, такрористеҳсоли қувваи корӣ, муҳофизати меҳнат ва техникаи бехатарии онҳо таъмин менамояд. Ҳамчунин, ҷузъу томҳои инфрасохтори иҷтимоӣ дар ташкили шароитҳо барои таъмини талаботи коммуналию маишӣ, ҳам кормандони корхонаҳои кишоварзӣ ва ҳам аҳли оилаи онҳо иштирок мекунад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки инфрасохтори иҷтимоии деҳот аз: манзил, сохтмони он, объектҳои иҷтимоию маданӣ, тамоми соҳаҳои хоҷагии манзилию коммуналӣ, корхонаю ташкилотҳои низоми ҳифзи тандурустӣ, маориф, тарбияи томактабӣ, хизматрасонӣ ва варзишии деҳот; корхонаю ташкилотҳое, ки бо истироҳат алоқаманданд, иборат мебошад.

Инфрасохтори деҳот, мувофиқи фаъолияти инсон, ҷанбаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад. Ин ҷанбаҳо ба истифодаи захираҳои давлатӣ ва хусусӣ, ҳалли мушкилоти аз ҷиҳати иқтисодӣ бехатар, техникӣ ва технологӣ ва беҳтар кардани некӯаҳволии аҳолӣ таъсир мерасонанд.

Ҷадвали 2. - Таснифоти инфрасохтори иҷтимоии деҳот

Бо шаклҳо	Ҷузъҳо
хизматрасонӣ	хизматрасонии тиббӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, омузишӣ
моликияти иншоот	оммавӣ, хусусӣ, омехта
сатҳи ояндадории маблағгузорӣ барои тиҷорат	иншоотҳои барои сармоягузори ҷолиб ва ноҷолиб
ҷузъҳои мақсаднок	тандурустӣ, хизматрасонии маишии аҳолӣ, хизматрасониҳои коммуналӣ, хизматрасониҳои автомобилӣ, иншоотҳои фароғатӣ, фарҳангӣ, санъат, варзишӣ, минтақаҳои сайёҳӣ, муассисаҳои таълимӣ
ҷузъҳои мақсадноку функсионалӣ	маориф, илм, фарҳанг, санъат, тарбияи ҷисмонӣ, сайёҳӣ, ҳифзи муҳити зист, хоҷагии коммуналӣ, хизматрасонии маишӣ, савдо

Сарчашма: Таҳияи муаллиф.

Ин шарти асосии гузариш ба рушди устувори кишоварзӣ дар Тоҷикистон мебошад. Бояд қайд кард, ки инфрасохтори иҷтимоиро метавон ҳамчун маҷмӯи системаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-маънавӣ баррасӣ кард. Бо гузашти вақт, бо рушди муносибатҳои иқтисодӣ, тафсирҳои нави мафҳуми инфрасохтори иҷтимоӣ пайдо шуданд.

Гурӯҳе аз олимон қайд мекунанд, ки инфрасохтори иҷтимоӣ системаи ҳамгироӣ байни бахшҳои иқтисодӣ буда, шароити мусоидро барои ҳаёти инсон ва ҳаёти ҳаррӯза фароҳам меорад. Бо рушди назарияи иқтисодии миллӣ, гурӯҳи дигари олимон инфрасохтори иҷтимоиро ҳамчун қисми ҷудонашавандаи инфрасохтори иқтисодии миллӣ дида, онро бо татбиқи ҳадафҳои иҷтимоии минтақавӣ пайваст карданд.

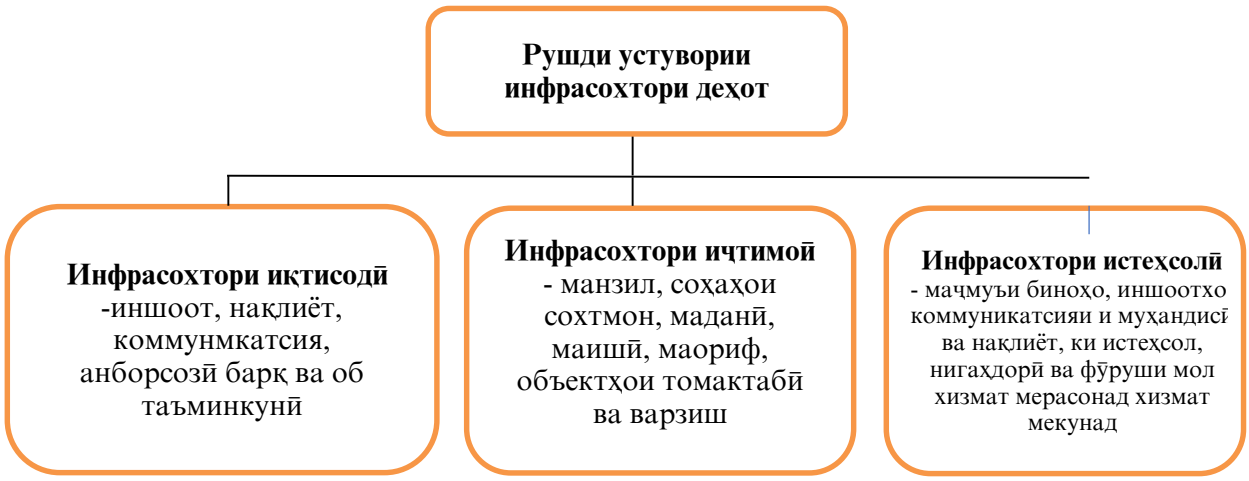

Расми 1. - Рушди устувории инфрасохтори деҳот

Инфрасохтори иҷтимоии деҳот барои баланд бардоштани сатҳи хизматрасониҳои иҷтимоию маишӣ, фарҳангию иттилоотӣ ва саломатию фароғат равона мегардад. Қобили қайд аст, ки инфрасохтори иҷтимоиро ҳамчун маҷмӯи низоми иҷтимоӣ-маишӣ ва иҷтимоӣ - маънавӣ баррасӣ намудаанд. Баъдан, бо рушд ёфтани назарияҳо тафсирҳои дигар пайдо шуданд.

Масалан, Э.Е. Цибарт бар ин назар аст: «Инфрасохтори иҷтимоӣ системаи бахшҳои ба ҳам алоқаманд аст, ки ҳаёт ва некӯаҳволии инсонро дастгирӣ мекунанд, ки бо меҳнат, иҷтимоию иқтисодӣ ва дар айни замон фаъолияти маънавӣ алоқаманданд». Муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки дар давраи пеш аз ислоҳот аксари таърифҳои инфрасохтори иҷтимоӣ ташаккули қувваҳои иқтисодӣ ва истеҳсолиро ҳамчун ҳадафи асосии рушди иҷтимоӣ меҳисобиданд.

«Бар асоси гуфтаҳои боло, метавон хулоса кард, ки инфрасохтори иҷтимоии деҳот маҷмӯи бахшҳо, хидматрасонӣ ва иншоотест, ки ба фароҳам овардани шароити мусоиди зиндагӣ ва кор дар минтақаи мушаххас мусоидат мекунанд» [18].

Расми 2. -Хусусиятҳои хоси рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот
Сарчашма: аз ҷониби муаллиф коркард гардидааст

Ҳамин тариқ, мо ҳангоми омӯзиш хусусиятҳои хоси рушди соҳаи инфрасохори иҷтимоии деҳотро баҳои мусбию манфӣ дода, ҳамчунин хусусиятҳоеро муайян намудем, ки зуҳури онҳо аз хусусиятҳои худи истеҳсолоти кишоварзӣ бармеоянд. Барои ба ин масъала баҳои воқеъӣ додан омилҳои ба самаранокиии истеҳсолоти кишоварзӣ таъсирбахшро низ мавриди баррасӣ қарор додан лозим аст.

Омӯзиши таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот имкон медиҳад, ки аз он лаҳзаҳои мусбатро гирифта онҳоро дар минтақаҳои ҷумҳурӣ бакор бурд. Ба назари мо, бояд дар давлатҳои пешрафта оғоз намуд, чунки маҳз дар он ҷо асосҳои рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот ниҳода шудаанд.

Дар диссертатсия таҷрибаи як қатор кишварҳое, ки дар самти рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳот ба муваффақиятҳои калон ноил гардидааст ва ҷанбаҳои алоҳидаи таҷрибаи давлатҳои Иттиҳоди Аврупо ва ИМА, ки дорои бахши аграрӣ ва инфрасохтори деҳоти рушдёфта мебошанд, дида баромада шуданд.

Дар Ҷумҳурии мардуми Чин масъалаи тараққиёти соҳаи иҷтимоии кишоварзӣ Комитети давлатии нақшакашӣ ва сохтмони Ҷумҳурии мардумии Чин мекунад. Ин сохтор бо банақшагирӣ ва ташаккули стратегия дар соҳаи иқтисодиёти миллӣ ва рушди иҷтимоӣ, таҳияи барномаҳои рушд дар мӯҳлати кӯтоҳ ва дарозмуддат машғул аст.

Дар кишварҳои Иттиҳоди Аврупо сарчашмаҳои эҳёи иҷтимоии деҳоти афсурда ва рушди инфрасохтори иҷтимоии онҳо на танҳо буҷети давлатӣ, ки ба иҷтимоӣ нигаронида шудаанд, балки кумаки фаъоли молиявӣ ва ташкилӣ-иқтисодии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, корхонаҳои хоҷагии коммуналӣ, сармоягузориҳои хусусӣ гардиданд. Бо ёрии тадбирҳои иқтисодие, ки дастгирии истехсоли беталафи махсулоти озукавориро аз ашёи хоми маҳаллии кишоварзи аз чониби сохибкории хурду миёна, аз чумла дар соҳаи хизматрасони, саноати хуроквори ва сабук ва туризм таъмин менамояд.

Масалан, дар Олмон ба ободонии деҳот таваҷҷӯҳи зиёд дода мешавад, ки ин ба беҳтар шудани вазъи иҷтимоии сокинони деҳот мусоидат мекунад. Дар мархалахои гуногуни тахияи барномахои давлатии иҷтимоӣ хамаи табакахои аҳоли ба назар гирифта мешаванд.

Дар кишвари пешқадами Иттиҳоди Аврупо, Фаронса сиёсати инноватсионии ҳудудиро бо назардошти манфиатҳои тамоми сокинони минтақаҳои деҳот фаъолона пеш мебаранд. Ин барои аз байн бурдани нобаробарии байниминтақаҳо мусоидат мекунад, ки махсусан барои минтақаҳои деҳот, ки норасоии захираҳо доранд, муҳим аст.

Вазифаҳои татбиқи тадбирхои инкишофи инфраструктураи иҷтимоӣи деҳот баланд бардоштани сатх ва сифати зиндагии аҳолии деҳот, инчунин фарохам овардани шароит барои бехтар намудани вазъи иҷтимоию демографии деҳот мебошад.

Маблағгузории чорабиниҳо оид ба рушди инфрасохтори иҷтимоӣ ва муҳандисии деҳот дар асоси принсипи маблағгузории муштарак аз буҷети федералӣ, буҷетҳои субъектҳои Федератсияи Русия ва манбаъҳои ғайрибуҷетӣ амалӣ карда мешавад.

Дар Ҷумҳурии Қазоқистон асоси консептуалии сиёсати давлатиро оид ба рушди деҳот дурнамои рушди иқтисодиёти деҳот муайян мекунад. Тадбирҳои дастгирии давлатӣ дар ин самт ба рушди инфрасохтори таъмини ҳаёт, пеш аз ҳама дар ҷамоатҳои деҳоти дорои иқтидори баланди рушди иҷтимоию иқтисодӣ, таъмини сатҳи зарурии даромади сокинони деҳот нигаронида шудаанд.

Ҳамин тариқ, таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки инфрасохтори иҷтимоии деҳот барои давлат аҳамияти калон дорад, зеро рушди он нишондиҳандаи муҳими сатҳи зиндагии аҳолӣ мебошад.

Дар боби дуюм “Арзёбии ҳолати рушди ифрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон” тамоюли рушди иҷтимоию иқтисодии таъмини захиравии рушди рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот таҳлил ва баҳогузорӣ гардидааст**.**

Таҳлил нишон дод, ки вилояти Хатлон бо аҳолии беш аз 3,5 миллион нафар яке аз минтақаҳои пуриқтидортарини ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад. Гурӯҳи ноҳияҳои Кӯлоб яке аз минтақаҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ устувори минтақа мебошад. Аҳолии он 1,37 миллион нафарро ташкил медиҳад, ки 37,6%-и шумораи умумии аҳолии минтақаро ташкил медиҳад. Бояд қайд кард, ки тахассуси истеҳсолоти кишоварзӣ, ки ба хусусиятҳои минтақавӣ асос ёфтааст, дар муайян кардани нақши бахши кишоварзӣ дар таъмини қувваи корӣ нақши калидӣ мебозад. Ин омил заминаро барои омода кардани кадрҳо дар ихтисосҳои зарурӣ, ҷойгир кардани корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва беҳтар кардани имкониятҳои қувваи корӣ фароҳам меорад.

Қобили зикр аст, ки рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот аз рӯи нишондиҳандаҳои зерин арзёбӣ мешавад:

- сатҳи зиндагӣ, таносуби музди миёнаи моҳонаи кормандон ба ҳадди ақали зиндагӣ;
- таъминоти манзил;
- шумораи марказҳои тиббӣ;

- катҳои беморхона;

- шумораи китобҳо ва маҷаллаҳо дар китобхонаҳои оммавӣ;

- шумораи ҷойҳо дар муассисаҳои фароғатӣ ва фароғатӣ (ҷойҳо ба 1000 нафар);

- ҳаҷми хизматрасонии пулакӣ, бо сомонӣ ба як нафар.

- дарозии роҳҳои асфалтпӯш.

Ба истифода додани иншоотҳои соҳаи инфрасохтор дар минтақаи Кӯлоб дар ҷадвали 3 оварда шудааст.

Ҷадвали 3. - Ба истифода додани иншоотҳои соҳаи инфрасохтор дар минтақаи Кӯлоб

Нишондиҳандаҳо	2017	2018	2020	2021	2023	**С.2023 нисбати соли 2017 (%)**
Манзил, млн.метри мураббаъ	12,2	12,3	12,5	12,7	12,8	104,9%
Шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, воҳид	606	607	660	662	663	109,4
Шумораи омӯзгорони таҳсилоти умумӣ (ҳазор нафар)	261,2	269,9	284,8	292,3	295,8	113,2
Беморхонаҳо (воҳид)	69	69	69	70	71	110,0
Шумораи миёнаи кормандони тиббӣ	7940	8614	9376	9837	9018	113,5
Осорхона ва театрҳо	2	2	2	2	2	
Клубҳо ва ташкилотҳои фарҳангӣ, воҳид	124	125	126	127	127	102,4
Китобхонаҳо, воҳид	229	227	228	229	229	

Сарчашма: Агентии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Омори солонаи вилояти Хатлон дар солҳои 2018-2023 саҳ. 23,36, 48,60,65.

Аз маълумотҳои ҷадвали бармеояд, ки солҳои 2017-2023 объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ дар минтақаи Кӯлоб нисбати соли 2017 669 нафар кам шудааст ва хизматрасониҳои дар ин муддат ба тағйиротҳои назаррас ноил гардидаанд, аз ҷумла: таъмини манзил ба - 109,4%, шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумии - 110,0%, шумораи омӯзгорони таҳсилоти умумӣ ба – 113,5%, беморхонаҳо ба – 110,0%, шумораи миёнаи кормандони тиббӣ ба – ба 113,5%, клубҳо ва ташкилотҳои фарҳангӣ ба – 102,4% зиёд шудааст. Яке аз муҳимтарин рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаи Кӯлоб соҳаи тандурусти мебошад. Вазъи саломатии одамон аз фаъолияти муассисаҳои тандурустӣ вобаста мебошад.

Бояд гуфт, ки омили муҳими сифати зиндагии мардуми деҳот инфрасохтори иҷтимоӣ мебошад, ки тамоми паҳлӯҳои ҳаёт ва фаъолияти сокинони деҳотро фаро гирифта, талаботи онҳоро ба манзил, нигоҳдорӣ ва барқарорсозии саломатӣ, таълиму тарбия, маданияту маънавиёт ва гайра қонеъ мекунад. Нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии минтақаи Кӯлоб дар солҳои 2017-2023 дар ҷадвали зерин оварда шудааст. Аз таҳлили

ҷадвали 4 бармеояд, ки шумораи бекороне, ки расмӣ дар мақомоти хадамоти шуғли аҳолӣ ба қайд гирифта шуда дар соли 2023 7,7 ҳазор нафар аҳолии минтақаро ё ин ки 39% вилоятро ташкил медиҳад.

Ҷадвали 4. - Динамикаи нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии минтақаи Кӯлоб барои солҳои 2017-2023

	Солҳо					Соли 2023 нисбати с.2017%
	2017	2018	2020	2021	2023	
Шумораи бекорони расмӣ дар мақомоти хадамоти шуғли аҳолӣ ба қайд гирифта дар охири сол, ҳазор нафар	9,0	8,0	8,1	7,8	7,7	-85,5
Сатҳи бекорӣ	2,6	2,2	1,9	1,7	1,6	-61,5
Ҳисоби миёнаи музди кори ҳармоҳаи як корманд, бо сомонӣ	710,2	838,14	871,33	985,26	1101,2	155,0
Андозаи миёнаи нафақаи якмоҳа, бо сомонӣ	232,64	259,18	296,73	291,52	299,9	128,5
Андозаи ҳадди ақали нафақаи пиронсолӣ (бо сомонӣ дар моҳ),	248,71	271,06	301,22	304,21	308,80	124,1

Сарчашма: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Солномаи омори вилояти Хатлон барои солҳои 2018–2024, саҳ. 8.

Амалисозии чораҳо оид ба рушди инфрасохтори иҷтимоӣ коркарди сарвақтии барномаҳои стратегии рушдро тақозо менамояд. Интихоби вариантҳои муносиби пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар заминаи намудҳои инноватсионии пешниҳоди инфрасохтори иҷтимоӣ дар маҳалли деҳот. Ба ғайр аз ин, дар сатҳи ҳукумат зуд-зуд оид ба коркарди барномаҳои стратегии рушди маҳалли деҳот, ҳамчун самти афзалиятноки рушди иҷтимоӣ-иқтисодии иқтисоди миллӣ ёдоварӣ мегардад.

Дар шароити муосир зарурати воқеии ислоҳоти иҷтимоию инфрасохтори иҷтимоии деҳот ба миён омадааст. Он баҳри ташаккули механизмҳои идора ба рушди устувор равишҳои навро талаб мекунад.

Талаботи устуворва маҷмӯияти рушди деҳот бо истифодаи усулҳои инноватсионӣ ва фишангҳои нави қарорҳои идории мақсадноки омӯзиши моҳияти ҷанбаҳои идораи рушдииҷтимоию иқтисодии деҳоти минтақаро зарур мегардондад. Он баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти дар он ҷо мавқеъдошта, рушди сатҳи зиндагии аҳолӣ, мавҷудияти инфрасохтори рушдкарда дар минтақаи мазкур, ҳамчунин, ҳалли мушкилоти манзили аҳолӣ, паст намудани сатҳи бекории он ва ғайраро пешбинӣ мекунад.

Тибқи қарори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон аз 25 январи соли 2010 № 27 «Стратегияи рушди иҷтимоӣ-

иқтисодии вилояти Хатлон барои давраи то соли 2025» тасдиқ карда шудааст. Ин ҳуҷҷат мақсад, самтҳои стратегӣ ва вазифаҳои стратегияи минтақавии вилоятро то соли 2025 муайян месозад. Мақсади стратегии рушди вилоят ин барои аҳолӣ ба даст овардани зиндагии шоистаи инсон ва беҳтаргардонии доимии он дар заминаи сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоии технологияи инноватсионӣ, рушди истеҳсолоти илми асоснокшуда ва рақобатпазир бо дарназардошти истифодаи афзалиятҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон мебошад.

Ба истифода додани иншоотҳои соҳаи инфрасохтор дар минтақаи Кӯлоб дар ҷадвали 4. оварда шудааст. Аз маълумотҳои ҷадвали 4 бармеояд, ки солҳои 2017-2022 объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ дар минтақаи Кӯлоб нисбати соли 2017 669 нафар кам шудааст ва хизматрасониҳои дар ин муддат ба тағйиротҳои назаррас ноил гардидаанд, аз ҷумла: таъмини манзил ба - 109,4%, шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумии - 110,0%, шумораи омӯзгорони таҳсилоти умумӣ ба – 113,5%, беморхонаҳо ба – 110,0%, шумораи миёнаи кормандони тиббӣ ба – ба 113,5%, клубҳо ва ташкилотҳои фарҳангӣ ба – 102,4% зиёд шудааст.

Тандурустӣ яке аз муҳимтарин бахшҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар минтақаи Кӯлоб мебошад. Саломатии аҳолӣ мустақиман аз фаъолияти муассисаҳои тиббӣ вобаста аст. Дар ҷадвали 5 шумораи табибон дар ҳамаи бахшҳо дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон барои солҳои 2017-2023 оварда шудааст.

Ҷадвали 5. - Ба истифода додани иншоотҳои соҳаи инфрасохтор дар минтақаи Кӯлоб

Нишондиҳадаҳо	2017	2018	2020	2021	2023	**С.2023 нисбати соли 2017 (%)**
Манзил, млн.метри мураббаъ	12,2	12,3	12,5	12,7	12,8	104,9%
Шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумии, воҳид	**606**	**607**	**660**	**662**	**663**	109,4
Шумораи омӯзгорони таҳсилоти умумӣ (ҳазор нафар)	**261,2**	**269,9**	**284,8**	**292,3**	**295,8**	113,2
Беморхонаҳо (воҳид)	69	69	69	70	71	110,0
Шумораи миёнаи кормандони тиббӣ	7940	8614	9376	9837	9018	113,5
Осорхона ва театрҳо	2	2	2	2	2	
Клубҳоваташкилотҳоифарҳангӣ, воҳид	124	125	126	127	127	102,4
Китобхонаҳо, воҳид	229	227	228	229	229	

Сарчашма: Агентии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Омори солонаи вилояти Хатлон дар солҳои 2018-2023 саҳ. 23,36, 48,60,65.

Яке аз муҳимтарин рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаи Кӯлоб соҳаи тандурусти мебошад. Вазъи саломатии одамон аз фаъолияти муассисаҳои тандурустӣ вобаста мебошад. Дар ҷадвали 5. шумораи табибони ҳамаи соҳаҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон барои солҳои 2017-2023 оварда шудааст.

Аз таҳлилҳои ҷадвал аён гардид, ки шумораи табибони ҳамаи соҳаҳои минтақаи Кӯлоб дар соли 2023 1590 нафарро ташкил додааст, ки нисбати соли 2017 – 112,7% ё ин, ки - 37,5% вилояти Хатлон-ро ташкил додааст. Таҳқиқот нишон додааст, ки дар ноҳияҳои: Балҷувон – 2 маротиб, ш.Норак – 138,2%, Темурмалик – 165% шумораи табибон аз зиёд шудааст ва дар ноҳия Данғара ба 92,8% кам шудааст.

Ҷадвали 6. -Динамикаи шумораи табибони ҳамаи соҳаҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон

	С о л ҳ о					С.2023 нисбатаи с.2017 %
	2017	**2018**	**2020**	**2021**	**2023**	
Вилояти Хатлон	**3528**	**3664**	**3852**	**3930**	**4235**	**111,4**
Минтақаи Кӯлоб	**1315**	**1411**	**1467**	**1483**	**1590**	**120,9**
Қиёси минтақаи Кӯлоб ба вилояти Хатлон бо%	**37,2**	**38,5**	**38,0**	**37,7**	**37,5**	
ш. Кӯлоб	417	430	484	492	460	110,3
н.Муъминобод	59	61	72	75	71	120,3
н.Восеъ	153	167	173	187	191	124,8
н.М.С.А.Ҳамадонӣ	143	158	177	185	180	125,8
н.Фархор	164	182	187	192	192	117,0
н.Темурмалик	40	52	53	64	66	165,0
н.Данғара	178	191	132	154	165	-92,6
н.Ховалинг	40	46	47	55	59	147,5
н.Ш.Шоҳин	49	57	56	59	52	106,1
н.Балҷувон	21	35	44	41	42	2 маротиб
ш.Норак	81	81	107	104	112	138,2

Сарчашма: Агентии омории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: 32 солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе. - 2024, с.87-88.

Дар давраи Шӯравӣ арзиши асосии иҷтимоӣ истифодаи хизматрасониҳои иҷтимоӣ ройгон будаанд. Дар шароити имрӯзаи иқтисодиёти бозоргонӣ муассисаҳои тиббӣ ҳақӣ хизмадрасониҳо пулаки мебошад. Чи хеле, ки маълум аст аҳолии деҳот нисбат ба шаҳр камбизоат

мебошад. Аз рӯ барои аҳолии деҳот андозаи пасти музди меҳнати кормандони соҳаи тандурустӣ низ яке аз мушкилоти соҳа мебошад,

Дар соли 2023 ба муассисаҳои таҳсилоти томактабии вилояти Хатлон 20%-и кӯдакони синни томактабӣ ҷалб гардиданд. Бо супориши Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тибқи барномаи рушди соҳаи маорифи вилоят барои солҳои 2018-2023, дар минтақа то соли до 2023 22%-и кӯдакони синни томактабӣ ба кӯдакистон фаро гирифта шудаанд. Тадбирҳо барои таҷдиди кӯдакистонҳои амалкунанда ва сохтани кӯдакистонҳои хусусию идоравии нави ҷавобгӯ ба талаботи замон андешида мешаванд. Ҷалби соҳибкорони ватаниву хориҷӣ (хусусан муҳоҷирони меҳнатии муваффақ) ба бунёду азнавсозии муассисаҳои томактаби, сохмтони ширхоргоҳҳо, боғчаҳои баччагона бо тамоми талаботи стандартҳои ҷаҳонӣ ба амалишавии ин барнома мусоидат менамояд. Шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб дар ҷадвали зерин нишон дода шудааст.

Ҷадвали 7.-Динамики шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб дар солҳои 2017-2023

	С о л ҳ о					С.2023 нисбатаи с.2017 %
	2017	2018	2020	2021	2023	
Вилояти Хатлон	**1328**	**1330**	**1347**	**1355**	**1358**	102,2
Минтақаи Кӯлоб	**606**	**607**	**660**	**662**	**625**	103,1
Қиёси минтақаи Кӯлоб ба вилояти Хатлон бо%	**45,6**	**45,6**	**48,9**	**48,8**	**46,0**	100,9
ш. Кӯлоб	55	56	58	60	58	105,4
н.Муъминобод	58	58	59	59	59	101,7
н.Восеъ	72	72	72	72	73	101,3
н.М.С.А.Ҳамадонӣ	75	75	79	80	70	-93,3
н.Фархор	50	50	50	50	50	100,0
н.Темурмалик	46	46	46	46	46	100,0
н.Данғара	69	69	70	70	80	115,9
н.Ховалинг	48	48	49	49	49	102,0
н.Ш.Шоҳин	57	57	61	62	61	107,0
н.Балҷувон	45	45	46	46	48	106,6
ш.Норак	31	31	31	32	31	100,0

Сарчашма: Агентии омории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: 32 солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе.-2024, с.79-80.

Динамикаи шумораи муассисаҳои томактабӣ дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар ҷадвали 8. оварда шудааст.

Ҷадвали 8. -Динамикаи шумораи муассисаҳои томактабӣ дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (адад)

	Шумораи кӯдакон			Аз он ҷумла					
				шумораи тарбиятгирандагони муассисаҳои томактабӣ дар ҳайати маориф			шумораи тарбиятгирандагон дар муассисаҳои ғайри маориф		
	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Вилояти Хатилон	14601	15679	16652	13956	15036	15808	645	643	844
Минтақаи Кӯлоб	4465	4592	4954	4290	4452	1712	175	140	35
ш.Кӯлоб	1382	1416	1543	1207	1276	1518	175	140	25
н.Муъминобод	188	200	204	188	200	194	-	-	10
н.Восеъ	450	517	613	450	517	-	-	-	-
н.М.С.А.Ҳамадонӣ	201	220	235	201	220	-	-	-	-
н.Фархор	794	678	661	794	678	-	-	-	-
н.Темурмалик	162	167	208	162	167	-	-	-	-
н.Данғара	521	635	679	521	635	-	-	-	-
н.Ховалинг	75	75	75	75	75	-	-	-	-
н.Ш.Шоҳин	40	40	40	40	40	-	-	-	-
н.Балҷувон	31	22	71	31	22	-	-	-	-
ш.Норак	621	622	625	621	622	-	-	-	-

Сарчашма: Омори солонаи вилояти Хатлон дар солҳои 2020-2023. с.48.

Аз таҳлилҳои ҷадвал маълум гардидааст, ки шумораи кудакони минтақаи Кӯлоб дар давраи хониши 2021-2022 нисбати 2019-2020 ба 489 адад зиёд шудааст.

Шумораи тарбиятгирандагони муассисаҳои томактабӣ дар ҳайати маориф ба - 2578 ва шумораи тарбиятгирандагон дар муассисаҳои ғайри маориф ба 140 адад кам шудааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки ба муассисаҳои асосии фарҳангию истироҳатӣ дар минтақаи Кӯлоб клубҳо, хонаҳои фарҳангӣ, китобхонаҳо ва театрҳо мебошанд.

Шумораи умумии китобхонаҳо ва фонди китобии шаҳру деҳоти минтақаи Кӯлоби дар ҷадвали зерин оварда шудааст.

Ҷадвали 9. -Шумораи умумии китобхонаҳо ва фонди китобии дар минтақаи Кӯлоб

	шумораи китоб-хонаҳо		дар шаҳр		дар деҳот		Аз онҳо				фонди умумии китобҳо (нусха)	
							китоб-хонаҳои бачагона		мутамар-казонида-шуда			
	2021	2023	2021	2023	2021	2023	2021	2023	2021	2023	2021	2023
Вилояти Хатлон	489	489	68	22	421	413	26	26	3	25	2516785	2522243
Минтақаи Кӯлоб	**271**	**269**	**31**	**10**	**198**	**194**	**12**	**12**	**2**	**11**	**1131763**	**1126122**
ш.Кӯлоб	26	24	6	3	20	19	1	1	2	1	90311	89710
н.Муъминобод	23	23	2	-	21	21	1	1	-	1	87649	80267
н.Восеъ	30	30	3	1	27	26	2	2	-	1	119341	118176
н.М.С.А.Ҳамадонӣ	19	19	2	-	17	17	1	1	-	1	98459	98501
н.Фархор	21	21	2	-	19	19	1	1	-	1	121632	121632
н.Темурмалик	23	23	2	-	21	21	1	1	-	1	80043	80043
н.Данғара	28	28	2	-	26	25	2	2	-	1	194922	198524
н.Ховалинг	17	17	2	-	15	15	1	1	-	1	59507	59736
н.Ш.Шоҳин	18	18	2	-	16	17	-	-	-	1	70256	69878
н.Балҷувон	8	8	-	-	8	7	-	-	-	1	25732	25744
ш.Норак	16	16	8	6	8	7	2	2	-	1	183911	183911

Сарчашма: Омори солонаивилояти Хатлондар солҳои 2022-2024с.55.

Аз маълумотҳои ҷадвали 9 бармеояд, ки шумораи китобхонаҳо дар минтақа соли 2023 - 267 фаъолият мекардаанд, ки нисбати соли 2021 2 адад кам шудааст. Аз таҳқиқот маълум гардидааст аз сабаби як китобхона дар 4-5 нуқтаи аҳолинишин дар ш.Кӯлоб, фонди китобхонаҳо нисбатан камтар мебошад, суръати навсозии базаи моддӣ-техникии маҷмааи фарҳангӣ суст ба роҳ монда шудааст. Шумораи хонаҳои фарҳангӣ ва клубҳо дар минтақаи Кӯлоб дар ҷадвали зерин оварда шудааст.

Дар боби сеюм «Роҳҳои асосии таъмини рушди инфрасохтори иҷтимои дар деҳот» дастгирии давлатии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ деҳот дар минтақа, нақши соҳикории иҷтимоии дар таъмини рушди иҷтимои ва сатҳу сифати зиндагии аҳолӣ, таъминоти институтсионалии дастгирии давлатии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳоти минтақа пешниҳод гардидааст.

Дар шароити пешрафти илму техникаи муосир имрӯзҳо нақши танзимкунандаи давлат торафт мураккаб шуда, бо вазифаҳои иловагии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ пурра мегардад. Вазифаҳои иҷтимоии давлат, нақши он дар ташаккули самтгирии иҷтимоии иқтисоди бозаргонӣ, рафъи нобаробарию тафриқа дар сатҳи даромад ва зиндагии мардум, ҳамоҳангсозии манфиатҳои қишрҳои гуногуни ҷомеа, фароҳам овардани шароит барои тазоҳуротик омили фаъолияти эҷодкоронаю созандаи ҳар як шахс низ меафзояд.

Ба андешаи мо, дар шароити муосири ҷаҳонишавии муносибатҳои иқтисодӣ ва ҳамгироии байналмилалии иқтисодӣ вазифаҳои давлат дар

самти муносибатҳои иқтисоди беруна ба тағйироти ҷиддӣ дучор мешаванд ва ҳимояи давлатии манфиатҳои миллӣ хеле печидатар мегарданд. Рақобати ҷаҳонӣ аллакай на танҳо дар миёни кишварҳо, балки байни системаҳои такрор истеҳсоли фаромиллӣ рафта истодааст, ки ҳар кадоми он низоми миллии ташаккулёбии аҳолӣ, андӯхти сармоя, ташкили илм ва сохторҳои истеҳсолию соҳибкориро муттаҳид сохта, дар миқёси бозори ҷаҳонӣ фаъолият менамояд.

Таҳлили таҳқиқотҳо нишон медиҳад, ки ҳиссаи машғулбудагон дар соҳаи инфрасохтори иҷтимоӣ тамоюли афзоишро доро мебошад. Ҳисобҳо нишон медиҳанд, ки аз ҳамаи машғулбудагон дар иқтисодиёт дар соли 2020 - 63,5% соҳаи кишоварзӣ ташкил додааст, ки дар соли 2023 – 63,5%. Нишондиҳандаи дигаре, ки сатҳи рушди соҳаҳои инфрасохтори иҷтимоиро дар сатҳи иқтисодиёти ҷумҳурӣ муайян месозад, метавонад ҳаҷми фондҳои асосии ба кор додашудаи таъиноти иҷтимоӣ баромад намояд, дар ҳаҷми умумӣ, фондҳои асосии дар иқтисодиёти минтақа ба кор андохта мешавад.

Ҳамин тавр, фаъолнокии буҷетҳои давлатӣ ва маҳаллӣ дар маблағгузории барномаҳои таълимӣ боло рафта, воситаҳои асосӣ барои рушди муасиссаҳои соҳаи иҷтимоӣ маҳз аз ин буҷетҳо ҷудо карда мешаванд. Аз ҳамин сабаб, такмилдиҳии қисмати хароҷоти буҷети давлатӣ, ки талаботҳои воситаҳои молиявиро ба сари аҳолӣ ба инобат мегирад талаб карда мешавад. Динамикаи хароҷотҳои буҷети давлатӣ ба инфрасохтори иҷтимоии минтақа дар дурнамои солҳои 2025-2030 дар ҷадвали 10 пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 10. -Динамикаи хароҷотҳои буҷети давлатӣ ба соҳаи иҷтимоии минтақаи Кӯлоб дар дурнамои барои солҳои 2025-2030 (млн. сом)

Солҳо / Соҳаҳо	2020		2025		2030		2030 нисбат ба соли 2020, бо маротиба
	млн. сом	в %	млн. сом	в %	млн. сом	в%	
Ҳамагӣ ба соҳаҳои иҷтимоӣ аз ҷумла ба соҳаҳои	2051,8	100	2222,0	100	2509,8	100	120,0
Маориф	888,5	40,1	977,6	44,0	1112,4	45,0	125,2
Тандурустӣ	401,2	19,8	466,6	21,0	552,1	22,0	137,6
Фарҳанг	250,0	12,5	333,3	15,0	401,5	16,0	160,6
Дигар соҳаҳои бахши иҷтимоӣ	512,1	27,6	444,5	20,0	444,1	17,0	-86,7

Ҳисобҳои муаллиф аз рӯи маводҳои зерин: Молия ва қарз. Сохтори тақсимнамоии даромадҳо ва хароҷотҳои буҷети давлатӣ аз рӯи сатҳҳои низоми буҷетӣ дар соли 2021. Сомонаи расмӣ://www.minfin.tj/ Ҳисобҳои муаллиф дар дурнамо.

Аз таҳлил муқаррар карда шудааст, ки таъминнокии аҳолӣ бо хизматрасониҳои инфрасохтори иҷтимои минтақаи Кӯлоб таъсир мустақимро ба самаранокии иқтисодии истеҳсолоти ҷамъиятӣ мерасонад, чунки беҳтаргардии шароитҳои ҳаёт ва истироҳат, баландбардории тахассуснокии кормандон ба рушди маҳсулнокии меҳнат мусоидат мерасонад. Ҳисобҳои дурнамо нишон додааст, ки ба минтақаи Кӯлоб дар соли - 2051,4 млн. сомонӣ ҷудо гардидааст. Аз ҳисобҳои дурнамо маълум гардидааст, ки соли 2030 ба соҳаҳои иҷтимоӣ минтақа ба 120,0% маротиба зиёд мегардад. Инчунин соҳаи маориф ба 125,2%, соҳаи тандурустӣ ба 137,6%, фарҳанг ба 160,6% ва дигар соҳаҳои бахши иҷтимоӣ ба 13, 7% кам мешавад. Бояд қайд намуд, ки дар минтақа ҳиссаи калони хароҷотҳои давлатӣ ба хизматрасониҳои маориф рост меояд. Таҳлили тамоюли рушди соҳаи тандурустӣ, маориф, ва фарҳанги аҳолӣ нишон медиҳад, ки сарчашмаи асосии маблағгузорӣ барои ташаккул ва рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар маҳалли деҳоти минтақа, буҷети давлатӣ ба ҳисоб меравад. Сохтори хароҷотҳои буҷети давлатӣ нишон медиҳад, ки тамоюли афзоиши воситаҳои молиявии инфрасохтори иҷтимоӣ болоравии баробарро доро мебошад.

Пешниҳодҳои ҳисобҳои дурнамои роҳҳои баланд сатҳи зиндагии аҳолии деҳот, зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, таъсиси корхонаҳои коркард ва афзоиш ёфтани ҳаҷми коркарди маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва беҳтар гардидани шуғли аҳолӣ дар деҳот, ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ, баланд шудани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот мусоидат менамояд.

Қобил қайд аст, ки дар давраи амалигардии он 81 лоиҳа ба маблағи 1483,6 млн. доллар амалӣ шудааст, ки ба афзоиш ёфтани маҷмӯи маҳсулоти вилоятвӣ ба 18%, даромад ба сари як нафар аҳолии вилоят 1,7 % мусодат намуда, сатҳи камбизоатӣ аз 53 фоиз то 22 фоиз паст карда шуд, шумораи муассисаҳои тиббӣ 3 адад ва муассисаҳои таҳсилоти умумӣ 41 адад зиёд гардидаанд. Лоиҳаҳои пешбинишудаи «Барномаи рушди иҷтимоию иқтисодии вилояти Хатлон барои солҳои 2016-2020» асосан бо такя ба сармояи хориҷӣ пешбинӣ гардида буд. Аз ин рӯ, 21%-и лоиҳаҳо бо сабаби набудани дастгирӣ аз ҷониби донорҳо амалӣ нагардиданд ва дар вилоят мушкилот дар бахши иҷтимоӣ боқӣ монда, то ҳол ҳолати дар хонаҳои шахсӣ ва вагонҳо ҷой доштани мактабҳо, бунгоҳҳои тиббӣ, норасоии мутахассисон дар соҳаҳои иҷтимоию иктисодӣ, муфлисшавӣ ё бо пуррагӣ фаъолият накарданӣ корхонаҳои саноатӣ, кам гардидани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ, заҳшавӣ ва фарсудагардии заминҳо, корношоём шудани воситаҳои ирригатсионӣ ҷой доранд, дар ҷадвали зерин лоиҳаҳои дар инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоб ва вилояти Хатлон татбиқшаванда пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 11. -Лоиҳаҳои дар инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоб вилояти Хатлон татбиқшаванда соли 2023

Самти татбиқи Лоиҳа	Миқдор	Маблағҳои ҷудошуда (сармоягузории хориҷӣ) миллион доллар	Ҳолати татбиқи лоиҳа бо %
Вилояти Хатлон ирригатсия ва бо обтаъминкунии деҳот	5	41,8	28,8
Минтақаи Кӯлоб	**2**	**19,8**	31,1
обтаъминкунӣ ва системаи канализатсия	6	102	28,9
Минтақаи Кӯлоб	3	**38,8**	30,7
Нақлиёт	6	248,6	46,2
Минтақаи Кӯлоб	2	**102,6**	47,0
Маориф	7	15,5	43,3
Минтақаи Кӯлоб	**3**	**6,0**	44,1
тандурустӣ	8	23,5	41,8
Минтақаи Кӯлоб	4	11,4	43,3
хифзи иҷтимоӣ	2	2,5	45,7
Минтақаи Кӯлоб	1	0,98	45,5
рушди соҳаи туризм	2	3,0	51,1
Минтақаи Кӯлоб	1	1,3	50,5

Сарчашма: Барномаҳои манбаҳои маблағгузорӣ

Аз таҳлилҳои ҷадвал маълум гардидааст, ки лоиҳаҳои дар инфрасохтори иҷтимоии вилояти Хатлон татбиқшаванда - 36 ташкил додааст, ки аз он 16 дар минтақаи Кӯлоб мебошад. Аз он 436,9 млн.доллар дар вилоят ва 180,8 млн. доллар ба минтақа равона шудааст.

Ба мақсади ҳалли мушкилоти мазкур ва беҳтаргардонии сатҳи зиндагии аҳолии минтақа, аз ҷумла, аҳолии деҳот "Барномаи рушди иҷтимоию иқтисодии вилояти Хатлон барои солҳои 2016-2020" қабул шудааст, ки 282 лоиҳаро бо маблағи умумии 11178,6 миллион сомонӣдар бар мегирад, ки аз онҳо 151 лоиҳа ба маблағи 9686,0 миллион сомонӣ ба бахши иқтисодӣ, 87 лоиҳа бо маблағи 623,9 миллион сомонӣ ба бахши иҷтимоӣ, 44 лоиҳа бо маблағи 868,7 миллион сомонӣ ба бахши таъмини бехатарии ҳаёт пешбинӣ гардидаанд. Бо мақсади вусъат бахшидан ба ҳалли масъалаҳои зикршуда ва бо дарназардошти зарурасти инкишофи инфрасохтори иҷтимоии деҳот эълон гардидани солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми ҳунармардонро хусусан онҳое, ки ба омӯзиш ва эҳёи ҳунарҳои қадимаи халқи тоҷик машғуланд аз тамоми намуди андоз ба муҳлати 5 сол озод шудааст. Инчунин қайд намоем, ки аҳолии деҳотро ба баҳри шуғл, касбомӯзӣ ба паст намудани сатҳи камбизоатӣ, паст намудани

шиддати муҳоҷироти меҳнатӣ мусоидат менамояд. Маълум аст, ки сабаби асосии чунин дастнораси и аҳолии минтақа, махсусан аҳолии деҳоти он ин вазъи начандон хуби молиявии онҳо мебошад. Мувофиқи баҳои коршиносон сатҳи камбизоатӣ дар ҷумҳурӣ 22% ташкил медиҳад ва 75-77% он аҳолии деҳот маҳсуб меёбад. Ҳамчунин бояд қайд кард, ки дастрасии аҳолии деҳот ба шуғл ва омӯзиши касбӣ ба коҳиши камбизоатӣ ва коҳиши муҳоҷирати меҳнатӣ мусоидат мекунад. Иқтисоддони рус Елена Сергеевна Кусмагамбетова дар рисолаи худ қайд кард, ки "Маълум аст, ки сабаби асосии чунин дастрас набудани аҳолии минтақа, бахусус сокинони деҳот, вазъи бади молиявии онҳост. Сатҳи камбизоатӣ дар ҷумҳурӣ 19%-ро ташкил медиҳад, ки аз он 75-77%-и он дар деҳот аст." [15]. Саҳмҳои асосии инфрасохтори иҷтимоии деҳот ва таъсири он ба сатҳи зиндагӣ ва сифати зиндагии аҳолии деҳот дар расми 4 нишон дода шудаанд.

Дастгирии институтсионалии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот, бо назардошти механизми асосии ҳавасмандгардонии идоракунии ҳама равандҳои инфрасохтор дар шароити муосири иқтисодӣ, равиши муттаҳидро ба рушди инфрасохтори иҷтимоӣ талаб мекунад. Дар асоси гуфтаҳои боло, таҳияи принсипҳои асосии равиши стратегӣ ба рушди инфрасохтори иҷтимоӣ имконпазир аст. Ин равиш баланд бардоштани сифати таъминоти онро дар робита бо беҳтар кардани сатҳи зиндагӣ ва сифати зиндагии аҳолии деҳот дар дарозмуддат ба назар мегирад. Таҳлилгарони латвиягӣ Смит Ҷ. ва Браун А. дар мақолаи худ чунин андеша баён кардаанд: «Ҳамзамон, барои беҳтар кардани сифати хизматрасонии тиббӣ дар деҳот, рушди шарикии давлатӣ ва хусусӣ ҳамчун омили ҳавасмандкунандаи рушд ва фаъолияти самараноки он дар деҳот зарур аст; афзоиши дастрасӣ, сифат ва самаранокии хизматрасонии тиббӣ» [16].

Интизор меравад, ки рушди инфрасохтори иҷтимоӣ шуғли аҳолии деҳотро афзоиш диҳад, масъалаҳои амнияти озуқавориро ҳал кунад ва сатҳи зиндагии деҳотро беҳтар созад (расми 3).

Арзёбии захираҳои мавҷуда дар деҳоти минтақаи Кӯлоб ва имкониятҳои низоми ҳудудӣ барои иҷрои вазифаҳои ба зимма гирифташуда нишон дод, ки ноҳияҳои минтақа афзоиши истеҳсоли кишоварзиро аз сар мегузаронанд.

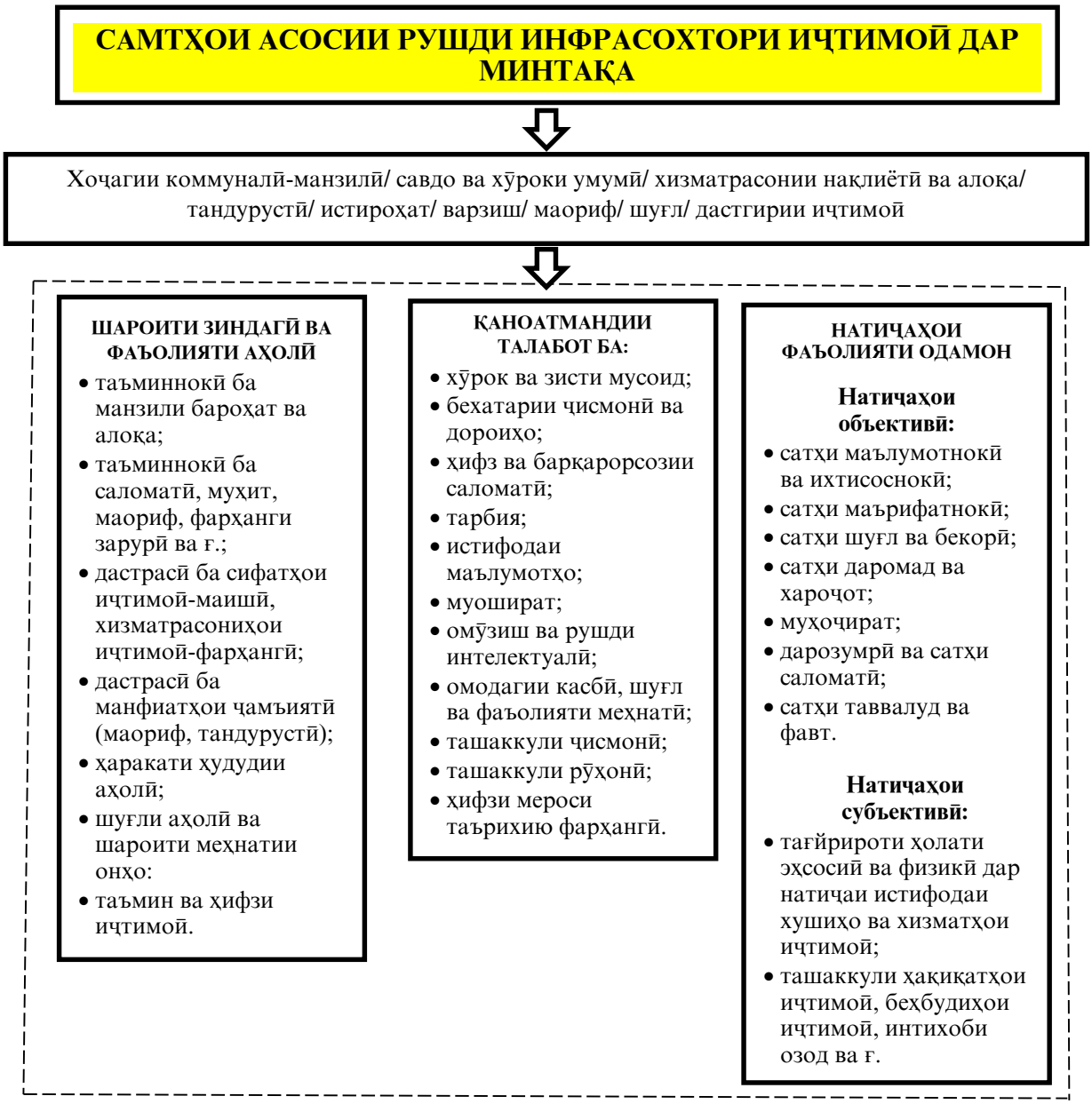

Расми 3. - Самтҳои асосии инфрасохтори иҷтимоии деҳот ва сатҳу сифати зиндагии аҳолии деҳот.
Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Бояд қайд кард, ки дар соҳаи рушди маҳаллӣ "Консепсияи идоракунии рушди маҳаллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030" қабул шудааст. Он ба тақвияти идоракунии маҳаллӣ ва манбаъҳои дохилии навсозии он нигаронида шудааст. Ҳадаф, вазифаҳо ва принсипҳои он муайян кардани самтҳои консептуалии рушди деҳот ва муайян кардани субъектҳое мебошанд, ки муттаҳидсозии онҳо ёфтани роҳҳои ҳалли онҳоро талаб мекунад. Аммо, ин барои рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот кофӣ нест. Аз ин рӯ, мо боварӣ дорем, ки таҳия ва қабули стратегияҳо, консепсияҳо ва барномаҳои наве, ки бо ин самт мувофиқанд, дар заминаи ҷомеаи рӯ ба инкишофи ҷаҳонӣ зарур аст.

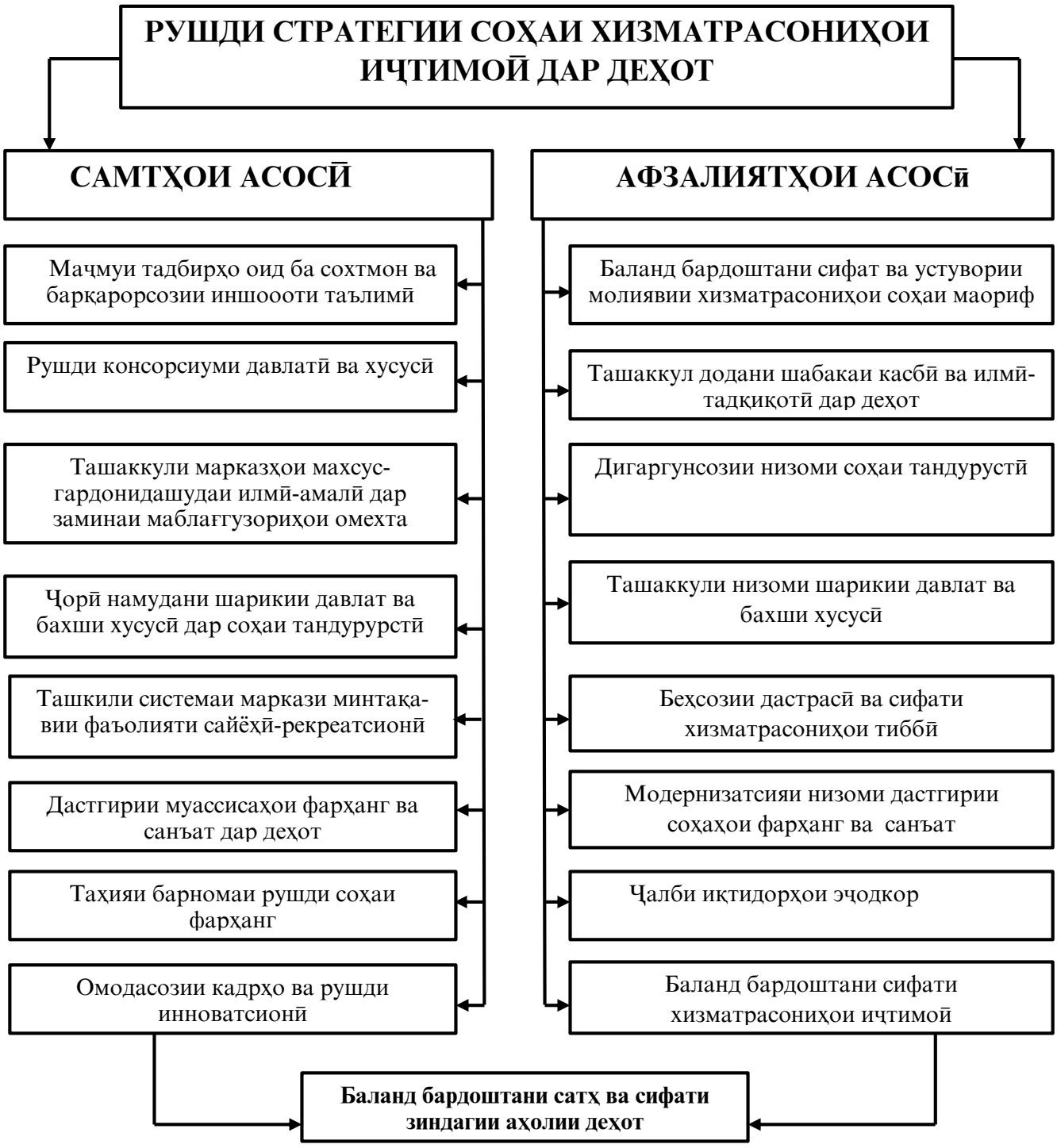

Расми 4. –Дурнамои стратегии рушди хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар деҳот

Бояд қайд кард, ки шароити зиндагӣ дар аксари минтақаҳои деҳоти минтақа аз рӯи як қатор нишондиҳандаҳои инфрасохтори иҷтимоӣ нисбат ба шаҳрҳо хеле пасттар аст. Қафомонии минтақаҳои деҳот дар бахши меҳнат, ки дар он ҷо меҳнати ҷисмонӣ ҳанӯз ҳам бартарӣ дорад, торафт шадидтар мешавад. Ин пеш аз ҳама ба ҷойҳои корӣ, ки дар онҳо занон кор мекунанд, дахл дорад. Аз ин рӯ, муайян кардани самтҳо ва механизмҳое, ки

тавассути онҳо пешниҳоди ҳар як намуди хизматрасонӣ аз ҷониби аҳолӣ ба рушди устувори истеҳсолот таъсир мерасонад, муҳим аст.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои асосии илмии таҳқиқот

Таҳқиқотҳои гузаронида имкон доданд, ки оид ба натиҷаҳои кори илмию таҳқиқотӣ чунин хулосабарорӣ ва пешниҳод намоем.

1. Дар низоми инфрасохтори иҷтимои деҳот, ки аз ҷониби олимон инқтисодчиён ба тариқи гуногун таснифот шудаанд, нақши муҳимро инфрасохтори иҷтимоӣ ва истеҳсолии кишоварзӣ мебозанд. Дар асоси таҳлилу таҳқиқи назарияҳои илмӣ мо мафҳуми инфрасохтори иҷтимоии деҳотро чунин арзёбӣ намудем: инфрасохтори иҷтимоии деҳот ҳамчун маҷмӯи соҳаҳои хизматрасон ва хадамотҳое мебошад, ки таъминкунандаи шароитҳои иҷтимоии зиндагонии аҳолии деҳот ва мусоидаткунандаи наздикшавии сатҳу сифати зиндагии онҳо ба аҳолии шаҳр бо роҳи таъмини дастрасии баробари аҳолӣ ба ин хидматҳо дар деҳот ба ҳисоб меравад.

Таҳқиқот нишон додаанд, ки дар марҳалаи кунунӣ ташаккули шароити зарурии зиндагии аҳолӣ, рушди илм ва мазмуни онро аз нав дида бароем, ки он ба тадриҷан тағйир додани фаҳмиши ҳадафи инфрасохтори иҷтимоӣ асос ёфтааст. Бояд қайд намоем, ки моҳияти инфрасохтори иҷтимоӣ хубтар дарк карда шавад ва ақидае муқаррар карда шавад, ки ҳадафи фаъолияти он ба фароҳам овардани муҳити мусоиди зист, ки ба оқилона гардонидани ҳаёт, рӯзгор ва фаъолияти аҳолии деҳот, таъмини некӯаҳволӣ, инкишофи интеллектуалӣ ва маънавии онҳо нигаронида шудааст, иборат бошад.

Дар асоси таҳлили моҳияти мафҳуми «инфрасохтори иҷтимоии деҳот», мавқеи он дар низоми мафҳумҳои аз ҷиҳати маъно ба ҳам монанд «соҳаҳои хизматрасонӣ ва иҷтимоӣ», баррасии таркиби он, принсипҳои ташкили ҳудудӣ, хусусиятҳои рушд, инчунин вазифаҳое, ки он ҳал ва иҷро мекунад, мазмуни категорияи омӯхташаванда муайян карда мешавад. Дар тафсири муаллифон «инфрасохтори иҷтимоии деҳот» ҳамчун низоми ҷудонашавандаи пайвандҳо ва унсурҳои ба ҳам алоқаманди деҳот (муассисаҳо, корхонаҳо, соҳаҳо ва фаъолиятҳо) ба рушди иҷтимоию иқтисодии ҳудудҳо, инчунин таъмини ҳаёти аҳолӣ ва таъсир расонидан ба сифати зиндагии он шинохта мешавад.

2. Дар шароити гузариш ба муносибатҳои бозорӣ ислоҳоти иктисодӣ, хусусиятҳои ташаккул, омилҳои берунӣ ва дохилӣ ба сатҳи рушд ва сифати хизматрасониҳои инфрасохтори иҷтимоии деҳот таъсир

мерасонанд. Дар раванди таҳқиқотӣ илмӣ хусусиятҳою омилҳо муайян ва гурӯҳбандӣ карда шуда, таъсири мусбӣ ва манфии онҳо ба ташаккул ва инкишофи кори муассисаҳо ва хадамоти инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳоти минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон арзёбӣ гардидаанд.

3. Таҳқиқот нишон додааст, ки инфрасохтори иҷтимоии деҳот ба сифати зиндагии сокинони деҳот таъсири калон расонда, омили муҳими беҳбудии он мебошад. Инчунин ҳангоми омӯзиши назария ин таъсир собит шуд, ки инфрасохтори иҷтимоие, ки дар деҳот амал мекунад, хусусияти сифати зиндагии мардуми деҳотро бо ду роҳ муайян мекунад:

- бевосита - ташаккул додани шароит ва фаъолияти аҳолӣ, таъсир расонидан ба натиҷаҳои объективии он (қисмати объективии сифати зиндагӣ), инчунин қонеъ гардонидани талаботи инфиродӣ ба соҳаи хизматрасонӣ ва таъсир расонидан ба арзёбии субъективии некӯаҳволии шаҳрвандони деҳот;

- бавосита – фароҳам овардани заминаи равандҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар деҳот ва умуман дар ҷумҳурӣ (такрористеҳсоли миқдорӣ ва сифатии аҳолӣ; тамоюли некӯаҳволии иҷтимоӣ, шуғли аҳолии деҳот ва ҳосилнокии меҳнат, даромад, самаранокии корхонаҳои КАС ва ғ.).

4.Арзёбии захираҳои дар деҳоти минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон мавҷудбуда ва қобилияти эҳтимолии низоми ҳудудӣ барои иҷрои вазифаҳои худ нишон дод, ки дар иқтисодиёти минтақа афзоиши истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ва самаранокии соҳаи кишоварзӣ, бахши иҷтимоӣ – меҳнатӣ, раванди сустшавии афзоиши аҳолӣ ва баланд шудани дараҷаи шуғли аҳолӣ ба қайд гирифта шудааст. Аммо, дар баробари ин, дараҷаи некуаҳволии аҳолии деҳот бетағйир боқӣ мондааст.

5.Таҳқиқот нишон додааст, ки аз таҷрибаҳои мамлакатҳои пешқадам оид ба рушди инфрасохтори иҷтимоии метавон истифода бурд:

- рушди минбаъдаи маҳалли деҳотро мушкилоти таъмини аҳолӣ бо ҷойи корӣ, музди кори мувофиқ ва шароитҳои зист пайгирӣ менамояд;

- бунёд ва барқарорсозии инфрасохтори истеҳсолӣ ва иҷтимоии зарурӣ барои кам гардидани муҳоҷирати дохилӣ ва берунии аҳолии деҳот;

- табдили маҳалҳои калони аҳолинишини деҳот ба шаҳракҳо бо назардошти таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва таъмини аҳолӣ бо шароитҳои зарурӣ ва рушди саёҳии деҳот;

- нигоҳ доштани заминҳои аҳамияти кишоварзӣ дошта, ки асоси таъмини талаботи аҳолӣ бо маводи озуқа мебошад;

- рушди соҳибкории хурду миёна дар деҳот, махсусан ташкилу равнақи хоҷагиҳои майдамолӣ дар минтақаҳои кӯҳӣ ва наздикӯҳӣ;

- рушди саноат дар деҳот бо назардошти ба манбаи ашёи хом ва қувваи корӣ наздик сохтани корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва озуқаворӣ.

Дар раванди таҳқиқоти инфрасохтори иҷтимоӣ таҷрибаи давлатҳои дуру наздик омӯхта шуда, дар диссертатсия мавриди истифода қарор дода шудаанд. Бояд қайд кард, ки бештар ба таҷрибаи чунин давлатҳо: Федератсияи Россия, Қазоқистон, Узбекистон, Ҷумҳурии Халқии Чин, ки дорои иқтисодиёти ба ҷумҳурии мо монанд ва рушдёфта мебошанд, такя карда шудааст.

6.Таҳлили нишондиҳаидаҳои рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар минтақаи Кӯлоб ба монанди сармоягузориҳо ва маблағҳои буҷетӣ, афзоиши аҳолӣ ва аз ҳад зиёд фарсудашавии объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ нишон дод, ки эҳтиёҷоти аҳолӣ бо хизматрасониҳои объекҳои инфрасохтори иҷтимоии деҳот мувофиқи меъёрҳои зарурӣ қонеъ карда нашудааст. Бо назардошти дурнамои рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар доираи барномаҳои давлатӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тадбиқи мустақим ва ғайримустақим тавассути сармоягузориҳо, грантҳо ва маблағҳои буҷетӣ ба рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар минтақа мусоидат мекунад. Вобаста ба ин Барномаи рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи солҳои 2016-2020 қабул гардида буд. Дар дисертатсия дар асоси таҳлили барномаҳои зикргардида нишондиҳаидаҳои ояндабинии рушди инфрасохтори иҷтимоии минтақаи Кӯлоб ва ноҳияҳои он ошкор карда шуд, ки иҷроиши пурраро ьталаб менамояд.

7. Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки рушди соҳибкории хурду миёна дар минтақа боиси пайдоиши ҷойҳои нави корӣ, афзоиши ҳаҷми маҳсулоти ватанӣ, ғанӣ гардидани бозори миллӣ, шуғли пурмаҳсул, соҳиби даромад гардидани шаҳрвандони шаҳру деҳоти мегардад. Чунин тамоюл боиси афзоиши қобилияти пардохтпазирию имконоти истифода аз хизматрасониҳои пулакии иҷтимоии аз ҷониби аҳолӣ мегардад. Қобили қайд аст, ки ҳадафи ин таҳқиқот ҷустуҷӯи роҳҳо ва коркарди пешниҳодот оид ба баланд бардоштани сатҳи рушди соҳаҳои хизматрасонӣ ва таъмин талаботи аҳолӣ ба хизматрасонии пулакӣ дар минтақаи Кӯлоб, аз ҷумла манотиқи деҳоти он ба шумор меравад.

8. Дурнамои рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар минтақа роҳҳои баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот, зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, таъсиси корхонаҳои коркард ва афзоиш ёфтани ҳаҷми коркарди маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза, таъсиси ҷойҳои

нави корӣ ва беҳтар гаштани шуғли аҳолӣ дар деҳот, ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ, баланд шудани сатҳи зиндагии аҳолии деҳотро дар бар мегирад.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Дар доираи таҳлилҳои гузаронидашуда тавсияҳо оид ба ду раванди инфрасохтори иҷтимоии деҳот фарҳангию иҷтимоӣ ва иқтисодию иҷтимоӣ пешниҳод мегарданд. Раванди фарҳангию иҷтимоӣ аз маориф, фарҳанг, тандурустӣ, тарбияи ҷисмонию варзиш ва сайёҳӣ иборат буда, иқтисодию иҷтимоӣ бошад хоҷагии коммуналӣ, хизматрасониҳои маишӣ, алоқа, савдо, хуроки оммаро дар бар мегирад. Дар кори диссертатсионӣ ҷиҳати рушди ин соҳаҳо тавсияҳои зерин пешниҳод мегардад:

1. Таҳлиҳо нишон додаанд, ки маориф дар рушди тамоми равандҳои ҳаёти деҳот мавқеи хосаро дорад, зеро тайёр намудани мутахассисони баландпоя аз зинаи аввали таҳсилот вобастагӣ дорад. Вобаста ба ин зарур шуморида мешавад, ки сатҳи таъминоти мактабҳои миёна бо таҷҳизоти замонавии ба талаботи муосир ҷавобгуй баланд бардошта шавад. Мавқеи хосаро дар таҳқиқот норасоии муаллимони фанҳои дақиқ дар деҳот ишғол менамояд, ки беҳгардонии ин ҳолат сараввал шуморида мешавад.

2. Дар баробари маориф рушди фарҳанг низ дар деҳот зарур шуморида мешавад. Яке аз ҷузъҳои он мавҷудияти китобхонаҳо дар деҳаҳои алоҳида мебошад. Тайи солҳои охир шумораи китобхонаҳо кам гашта, дар онҳо китобҳои ҷолиби диққат низ ба чашм намерасад. Дар диссертатсия оид ба ин раванд пешниҳод мегардад, ки вобаста ба шумораи аҳолӣ дар деҳаҳо бунёди китобхонаҳои замонавӣ ба нақша гирифта шавад.

3. Яке аз вазифаҳои муҳими давлат ин нигоҳ доштани сатҳи саломатии аҳолӣ, алалхусус аҳолии деҳот ба шумор меравад. Вобаста ба ин, дар минтақаи таҳлилшаванда бунёди беморхонаҳо марказҳои саломатӣ вобаста ба шумораи аҳолӣ зарур шуморида мешавад. Таъминоти онҳо бо таҷҳизоти замонавӣ, мошинҳои махсуси тиббӣ ва мутахассисони баландпоя низ вазифаи муҳим ба ҳисоб рафта, дастгирии бевоситаи давлатӣ дар ин ҷода зарур шуморида мешавад. Дар раванди нигаҳдории саломатии аҳолии деҳот мавқеи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш низ муҳим шуморида шуда, рушди онҳо тақозои замон мебошад.

4. Сайёҳи низ дар кори диссертатсионӣ яке аз ҷузъҳои муҳими инфрасохтори деҳот шуморида шуда, сайёҳии кишоварзӣ ба сокинони шаҳрҳо тавсия дода шудааст. Новобаста аз он, ки сайёҳии кишоварзӣ раванди ҷавони ин бахш шуморида мешавад, тайи солҳои охир он рушди бемайлон дорад ва яке аз манбаҳои даромади аҳолии деҳот ҳисобида

мешавад. Дар ин раванд тайёр намудани мутахассисони дорои қобилияти ҷалб намудани сайёҳони кишоварзӣ зарур шуморида мешавад.

5. Дар таҳқиқот диққати махсус ба рушди хоҷагии манзилию коммуналӣ дар деҳоти минтақа дода шудааст, ки асосан ба таъминоти аҳолии деҳот ба манзили зист, дар сатҳи зарурӣ нигоҳ доштани роҳҳои дохилихоҷагӣ, таъминот бо мошинҳои мусофиркашон ва бартараф кардани партовҳоро дар бар мегирад. Таъминот бо манзили зист дар доираи қарорҳои Ҳукумати ҷумҳурӣ оид ба ҷудо тнамудани қитъаҳои замин барои бунёди хонаҳои истиқоматӣ амалӣ шуда истода, равандҳои дигар шарикии давлат ва бахши хусуиро металабад.

6. Рушди алоқа омили муҳим ба шумор трафта, тавсия дода мешавад, ки сатҳи таъминоти маҳалҳои деҳоти минтақа бо интернети баландсуръат ва хати алоқаи замонавӣ, инчунин марказҳои алоқа баланд бардошта шавад.

7. Дар маҷму таҳқиқоти диссертатсионӣ моро ба хулосае меоварад, ки новобаста аз рушди соҳаҳои алоҳидаи инфрасохтори иҷтимоии деҳот равнақ додани равандҳои самараноки таъминоти аҳолӣ бо хизматрасониҳо зарур аст. Барои ин шарикии давлат ва бахши хусусӣ мавқеи хосаро дорост, зеро на ҳамаи самтҳои инфрасохтори иҷтимоӣ даромаднок буда, соҳибкорон ба рушди он мароқ зоҳир менамоянд. Рушди инфрасохтор дар умум ва инфрасохтори иҷтимоӣ дар алоҳидагӣ дастгирии бевоситаи давлатиро талаб менамояд. Аз ин лиҳоз тавсия дода мешавад, ки мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дастгирии давлатӣ ва субсидиякунонӣ, додани қарзҳои имтиёзнок барои бунёди обектҳои иҷтимоӣ ва додани сабукиҳои андозиро ба соҳибкороне, ки ба рушди инфрасохтори маҳал маблағгузорӣ мекунанд, ба роҳ монад.

Руйхати адабиётҳои истифодашуда

1.Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Матн]: – Душанбе, 28.12.2023. [Манбаи электронӣ]. URL: http://prezident.tj (санаи мурочиат 14.03.2024).

2. Абдуллозода Х. А. Баҳогузори ба ҳолати муосири инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар вилояти Хатлон. //Кишоварз. – Душанбе, 2021. -№4. – С.220

3. Асроров И.А., Шарипов З. – Рыночная экономика и ее модели. Асроров И.А., Шарипов З. // Кӯлоб: Сада, 2002. - 51с.

4. Афанасьева, Елена Петровна/ Социальная инфраструктура села и пути обеспечения ее устойчивого функционирования: на примере Самарской области, Самара, 2008.-225стр

5. Билолов Н.Қ. Тенденция развития социальной инфраструктуры Хатлонской области: современное состояние, проблемы развитие и пути решения // Известия Академии наук РТ.- Душанбе, 2018.-№3(251).-С.41-47.

6. Коваленко Н.Я. Экономика сельского хозяйства. Учебник. М: ТАНДЕМ, 1999. – 499 с.

7. Мадаминов А.А. Влияние совершенствования инфраструктуры села на устойчивое развитие сельского хозяйства. – Душанбе, НПИ Центр, 2001. -8 с.

8. Омори солонаи вилояти Хатлон / Маҷмуаи оморӣ.-Бохтар: Сарраёсати агентии омори назди ПҶТ дар вилояти Хатлон, 2024. – 435 с. 36

9. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Маҷмуаи оморӣ.- Душанбе: Агентии омории назди ПҶТ. – Душанбе, 2024.- 429 с. Омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Маҷмуаи оморӣ.- Душанбе: Агентии омории назди ПҶТ. – Душанбе, 2024.- 368 с.

10. П. Розенштейн-Родан. Заметки о теории “Большого толчка. – Лондон, 1961, -С.61

11. Пириев Ҷ.С., Исайнов Ҳ.Р., Давлатзода Қ.Қ. Тағоев Ҷ.Ҳ.Иқтисодӣ кишоварзӣ – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2024. – 392 саҳ.

12. Попов Н.А. Экономика сельского хозяйства. Учебник. Москва. Дело и сервис, 368 С.

13. Самандаров И.Х. Современное состояние и совершенствование социальной инфраструктуры села в условиях становления рыночной экономики. Душанбе. Изд-во ТАУ, 2004.- 142с.

14. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.- Душанбе, 2016.– 103 с.

15. Тощенко Ж.Т. Социология: Общий курс: учебное пособие. М.: Прометей, 1994. -383 С.

16. Формирование и развитие социальной инфраструктуры на сельских территориях / И.Н. Меренкова, Е.С. Кусмагамбетова – Воронеж: ФГБНУ НИИЭОАПК ЦЧР России, 2018. – 182 с.

17. Формирование и развитие социальной инфраструктуры на сельских территориях / Кусмагамбетова Елена Сергеевна- Воронеж – 2017: ФГБНУ НИИЭОАПК ЦЧР России2018. – 189 с.

18. Цибарт Э.Е. Развития социалной сферы в сельском местности. //Известия оренбургского государственного аграрного университета, -2004, №3-1. – С. 162-165

19. Шоинбекова К.З. Решения социальных проблем села важный фактор устойчивого развития сельского хозяйства. Самандаров И.Х., Шоинбекова К.З., Бобоев А.М. // Кишоварз. - 2009. - № 1. - С. 34-36.

20. Smith J., Brown A. Title of article // Research for Rural Development 2019: Annual 25th International Scientific Conference Proceedings. Vol. 2. Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2019. P. 45–50.

Феҳристи интишороти муаллиф оид ба мавзуи рисола

а) Дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

[1-М] Сироҷова Т.М., Шарипова Ф.Д. Производственная инфраструктура основа устойчивого развития АПК **(мақола) //** Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДМТ, № 2/8(215). – Душанбе, 2016 -С.99-102.

[2-М] Сироҷова Т.М. Основные направления устойчивого развития сельского хозяйста. // Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. № 4 (63) 2018, -С.140-146. ISSN 2075-9584

[3-М] Сироҷова Т.М. Анализ современного состояния инфраструктуры в сельской местности Республики Таджикистан (мақола) // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДМТ, Душанбе, 2018 № 7 -С. 164-168.

[4-М] Сироҷова Т.М. Омилҳои таъсиррасон ба рушди ифрасохтори иҷтимоии деҳот (макола) // Файзуллаева К.Н. Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ // ISSN 2308-054X Паёми Донишгоҳи Давлатии Тиҷорати Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ 3(42) 2022, -С. 115-119.

[5-М] Сироҷова Т.М. Рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳот // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми Донишгоҳи АграрииТоҷикистон. Маҷаллаи назариявӣ ва илмию истеҳсолии “Кишоварз” № 4 (97) 2022, -С-242-244. ISSN 2074-5435.

[6-М] Сироҷова Т.М., Файзуллаева К.Н. Арзёбии инфрасохтори деҳот ва рушди ояндаи он // Гузоришҳои АИКТ, Душанбе. №2.- 2024, -С.111-115 ISSN 2218-1814.

Б) Интишорот дар дигар нашрияҳо:

[7-М]. Сироҷова Т.М. Научные подходы к оценке устойчивого развития сельских территорий [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Конфронси ҷумҳуриявӣ дар Донишгоҳи (Славянии) Тоҷикистону Руссия (04 май соли 2018). – Душанбе, 2018. -С. 180-185.

[8-М]. Сироҷова Т.М. Самтхои асосии рушди босуботи кишоварзи [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Маркази татқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе 2018-№4 (63). Сах 140-147.

[9-М]. Сироҷова Т.М., Нодирова Ф. Государственная поддержка развития социальной инфраструктуры в сельской местности Республики Таджикистан в условиях рыночной экономики [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ мизи мудаввари илмию амали «Дастгирии давлатии соҳаи кишоварзи омили асосии таъмини амнияти озукавори, -Душанбе 2019, с. 241-245.

[10-М]. Сироҷова Т.М., Шарипова Ф.Д. Асосҳои назариявии рушди босуботи ҳудудҳои деҳот дар шароити муосир [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ конференсияи Ҷумҳуриявии илмию амали «Ташаккул ва рушди кластерҳо дар соҳаи кишоварзӣ, - Душанбе 2020, с 31-33.

[11-М]. Сироҷова Т.М. Сафаров А.З. Самтҳои асосии рушди инфрасохтори иҷтимои дар вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Конференсияи илми-амалии Ҷумҳуриявӣ «Саҳми олимони ҷавон дар рушди илм, инноватсия ва технологияи кишоварзи». Вазорати кишоварзии ҶТ, академияи илмҳои кишоварзӣ, - Душанбе 2021, с. 246-249.

[12-М]. Сироҷова Т.М. Рушди устувори соҳаи кишоварзии Ҷ.Т. [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Семинари илмӣ- амалии минтақавӣ дар мавзӯи “Роҳҳои дастгирии давлатии бахши хусусӣ дар соҳаи кишоварзӣ” - Душанбе 2022, с. 44-48.

[13-М]. Сироҷова Т.М. Рушди инфрасохтори иҷтимои минтақаи Кӯлоб дар шароити муосир [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рудаки,- Кӯлоб 2022, саҳ. 61-65.

[14-М]. Сироҷова Т.М. Вазъи кунунии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи “Рушди системаи идоракунии инноватсияҳо дар корхонаҳои саноатӣ”. Соли 2023 саҳ. 149-153.

[15-М].Сироҷова Т.М., Баротова Ш.У., Шарипова Ф.Д. Рушди босуботи ҳудудҳои деҳот дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи илмию амалӣ «Арзёбии бозори маҳсулоти боғутокпарварӣ ва дурнамои инкишофи он дар минтақаҳои ҶТ». - Душанбе «Эрграф». 2019.-с.82-87.

[16-М]. Сироҷова Т.М. Хусусиятҳои тамоюли рушди инфрасохтори деҳот [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи илмӣ – назариявӣ ҳайати профессорон, устодон ва донишҷӯён бахшида ба рузи илми тоҷик, эълон гардидани “соли 2022-2026” солҳои рушди саноат, бистсолаи омузиш ва рушди фаннҳои дақиқ ва риёзи” (солҳои 2022-2040) ва соли 2024 “ соли маърифати ҳуқуқи” (13 апрел соли 2024). – ДДК, 2024 .- саҳ.17-22.

ТАДЖИКСКАЯ АКАДЕМИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУК
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И СИСТЕМНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

УДК: 338.43+338.431 (575.34)

На правах рукописи

СИРОДЖЗОДА ТАХМИНА МУРОДАЛИ

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛА КУЛЯБСКОЙ ЗОНЫ ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени
кандидат экономических наук по специальности
5.2.6. Экономика аграрной сферы

ДУШАНБЕ-2026

Диссертация выполнена в отделе изучения процессов кластеризации в агропромышленном комплексе Института экономики и системных исследований развития сельского хозяйства ТАСХН.

Научный руководитель: **Пиризода Джалил Сафар** – доктор экономических наук, профессор, академик Академии сельскохозяйственных наук Таджикистана, директор Института экономики и системных исследований развития сельского хозяйства Академии сельскохозяйственных наук Таджикистана

Официальные оппоненты:: **Комилов Сироджиддин Джалолиддинович** - доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории, Российско-Таджикский славянский университет

Мирзоев Сухбатулло Авгонович – кандидат экономических наук, и.о. дотсента кафедры бухгалтеский учет и аудита Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

Ведущая организация: **Таджикский национальный университет**

Защита диссертационной работы состоится «04» ноября 2026 в 13^{00} часов на заседании Диссертационного совета 6Д.КОА-134 при Таджикском аграрном университете имени Ширинщох Шотемур. Адрес: (734003, г. Душанбе, проспект. Рудаки, 146 E-mail: Olimov-1976@mail.ru, телефон учёного секретаря: (+992) 101-17-90-90).

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке университета и на официальном сайте Таджикского аграрного университета имени Ш.Шотемур (www.tajagroun.tj).

Автореферат разослан «___» _____ 2026 года.

Учёный секретарь диссертационного совета, кандидат экономических наук, доцент **Олимов А.Х.**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Развитие инфраструктуры сельских территорий, особенно социальной ее составляющей является одним из приоритетных задач правительства Республики Таджикистан. Гражданская война начало 90-х годов, а затем непродуманное разгосударствление собственности на местах, объектов социальной инфраструктуры оставило без внимания и к началу нулевых годов многие отрасли социальной инфраструктуры в сельских территориях почти не функционировали. Остро ощущалось нехватка школ, больниц, учреждения культуры и спорта, что отрицательно повлияло на рост и развитие детей и молодежи. Все это в комплексе стало поводом урбанизации сельского населения и причиной в настоящее время нехватки трудоспособного населения для выращивания сельскохозяйственных культур. В связи с этим эффективность отрасли год за годом снижалось и лишь последние годы стало набирать оборот строительство объектов социальной инфраструктуры.

В своём Послание об основных направлениях внутренней и внешней политики республики Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон (28.12.2024) отметил: «Социальная защита населения в государственной политике Таджикистана занимает особое место, для поддержки социальных сфер и повышения уровня и качества жизни населения ежегодно увеличивается финансирование за счёт государственного бюджета.

В 2024 году общий объём затрат социальных сфер был доведён до 19 миллиардов сомони, что больше на 2 миллиарда сомони по сравнению с бюджетом 2023 года и составляет 43 процента от общего объёма затрат государственного бюджета» [1].

В условиях функционирования рыночных отношений, жесткой конкуренции на агропродовольственном рынке как в ценовом, так и в качественном показателях, инфраструктура как фактор, способствующий этому процессу, играет особую роль, которая позволяет удовлетворить широкий спектр потребностей населения посредством эффективного функционирования всех социальных институтов и способствует формированию основ развития агропромышленного комплекса. В условиях рыночной экономики развитие сельской социальной инфраструктуры зависит от современного финансового состояния региона.

Уровень развития сельского хозяйства становится причиной к возможностьям выделения определенных приоритетов, имеющих большое значение для общества и государства. Поддержание здорового образа жизни на селе является одним из важных национальных приоритетов.

Фактором развития сельской социальной инфраструктуры является государственная аграрная политика, реализуемая на региональном уровне.

Следует отметить, что развитие компонентов сельской социальной инфраструктуры зависит от наличия финансового капитала. Известно, что развитие социальной инфраструктуры не так прибыльно, как объекты производственной инфраструктуры. Однако в условиях рыночной экономики возможно развитие социальной инфраструктуры в рамках государственно-частного партнерства. Таким образом, развитие социальной инфраструктуры в Кулябской зоне Хатлонской области, преимущественно занятом сельскохозяйственным производством, обусловливает возможность создания новых рабочих мест, повышения эффективности занятости в отрасли и привлекательности сельскохозяйственного труда.

В условиях миграции рабочей силы из сельской местности в города закрепление населения в сельской местности за счет создания благоприятных социально-бытовых условий имеет большое значение, что обосновывает выбор темы нашей диссертационной работы и определяет научную ценность и практическую значимость исследования.

Уровень изученности научной проблемы. Проблема уровня и качества жизни сельского населения всегда находилась в центре внимания зарубежных и отечественных ученых. Теоретические и практические основы уровня жизни сельского населения подвергаются изучению в трудах И.А. Асророва, И.С. Ашурова, В.М. Баутина, В.А. Богдановского, Л.В. Бондаренко, Н.Я. Коваленко, В.В. Козлова, А.Н. Горбенко П.П., Гофмана Э.А., В.И. Данилова-Данильяна, А.А. Мадаминова, Р.Р. Кудратова, З.Р. Шарифова, С.Ж. Комилова и других. Одним из важных факторов, влияющих на уровень жизни сельского населения, является развитие социальной инфраструктуры района. В этой связи работы таких отечественных ученых, как А.Б. Мирсаидов, Ж.С. Пиризода, Р.К. Раджабов, И.Х. Самандаров, Одинаев Ш.Т., Х.Б. Рахматов, Ахмедов Д.Х., Файзуллаева К.Н., Шойнбекова З. и др., посвящнны исследованию этих аспектов проблемы.

Несмотря на это, большинство вопросов развития социальной инфраструктуры села, с учётом рыночной экономики и создания достойного образа жизни в регионе, изучены недостаточно. Формирование механизмов развития сельской социальной инфраструктуры зачастую решается только на государственном и региональном уровнях, не затрагивая местный уровень (районы и махалли).

Связь исследования с научными программами (проектами) и научными темами. Данное диссертационное исследованиес взаимосвязан

государственными программами «Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года», «Среднесрочной программе развития продуктивной занятости в Республике Таджикистан на 2023-2027 годы» «Концепция социальной защиты населения Республики Таджикистан от 29 декабря 2006г., № 783», «Концепция управления местным развитием в Республике Таджикистан на период до 2030 года», «Программа социально-экономического развития Хатлонской области на 2021-2025 годы», «Государственные стратегии и программы социально-экономического развития Республики Таджикистан», с долгосрочными целями и приоритетами развития страны, представленные Президентом страны в посланиях Маджлиси Оли Республики Таджикистан на 2018-2021 годы, а также научно-исследовательским планом Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Теоретико-методологическую основу диссертационной работы составляют научные труды учёных в области экономической теории, отечественных и зарубежных экономистов по смежной проблематике, нормативно-правовые акты государственных структур по аналогичным вопросам в сфере сельской инфраструктуры и сельскохозяйственной деятельности.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

В исследовании научно обосновывано теоретические основы развития сельской социальной инфраструктуры, дополняются они в соответствии с современными условиями экономического развития, с учетом обычаев и образа жизни сельского населения региона, и определяется их вклад в повышение уровня жизни сельского населения. Представлено перспективная оценка отдельных компонентов сельской социальной инфраструктуры и предлагаются направления повышения занятости в сельской местности, увеличения сельскохозяйственного производства и решения вопросов продовольственной безопасности в целом.

Цель исследования – изучение научных аспектов развития сельской социальной инфраструктуры и разработка на этой основе научно обоснованных рекомендаций и предложений по повышению уровня жизни населения.

Задачи исследования. С учётом поставленной цели задачами исследования являются:

- исследование теоретических аспектов развития сельской инфраструктуры;
- обобщение зарубежного опыта развития сельской инфраструктуры с целью его использования в условиях региона;

- анализ существующего уровня функционирования социальной инфраструктуры Кулябской группы районов;

- выявление причин и факторов, влияющих на развитие социальной инфраструктуры региона в условиях рыночных отношений;

- прогнозирование направлений развития объектов социальной инфраструктуры региона с учётом её государственной поддержки.

Объект исследования. В соответствии с поставленными целями и задачами, объектом исследования являются отрасли социальной инфраструктуры Кулябского региона Хатлонской области.

Предметом исследования являются экономические процессы, направленные на развитие социальной инфраструктуры, сел Кулябского региона, что отражает решение вопросов продовольственной безопасности, снижения уровня бедности как важного фактора организационно-экономического механизма устойчивого развития региона в рамках исследования.

Гипотеза исследования. Применение научно обоснованных предложений по улучшению развития социальной инфраструктуры сел Кулябского региона посредством активизации и развития предпринимательства и продуктивной занятости в сельской местности региона. Рассмотрены основные направления развития социальной инфраструктуры и ее перспективы в регионе, пути повышения уровня жизни сельского населения, увеличения объемов производства сельскохозяйственной продукции, создания перерабатывающих предприятий и увеличения объемов переработки экологически чистой продукции, создания новых рабочих мест и повышения уровня занятости населения в сельской местности, решения вопросов продовольственной безопасности, повышения уровня жизни сельского населения и др.

Методы исследования. В рамках данной диссертационной работы был использован комплекс экономических методов исследования, включая аналитический, монографический, логический, экономико-статистический, расчетно-конструктивный, а также личные наблюдения автора за процессами развития сельской инфраструктуры региона в условиях рыночной экономики.

Научная база. Диссертация выполнена в 2019–2023 годах в отделе процессов кластеризации в агропромышленном комплексе Института экономики и системных исследований развития сельского хозяйства Таджикской Академии сельскохозяйственных наук.

Основная информационно - экспериментальная база. Информационной базой исследования послужили официальные данные Министерства сельского хозяйства, Министерства экономического развития и торговли,

Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Главного управления сельского хозяйства, Кулябского региона Хатлонской области, статьи, опубликованные в научной литературе и периодических изданиях, а также личные наблюдения и рассчеты автора.

Теоретическая и методологическая база исследования. При проведении исследования были использованы труды зарубежных и отечественных ученых по проблемам развития сельской социальной инфраструктуры. Диссертация основана на нормативно-правовых основах формирования и развития сельской инфраструктуры в Республике Таджикистан, государственных концепциях, стратегиях и программах социально-экономического развития, научных источниках, публикациях в периодических изданиях, веб-сайтах государственных органов, а также данных Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Агентства по статистике Хатлонской области, Министерства сельского хозяйства Республики Таджикистан, Главного управления сельского хозяйства районов Кулябской зоны и материалах личных наблюдений автора. В процессе исследования использовались абстрактно-логический, монографический, системно-структурный, расчетно-конструктивный, экономико-математический, экономико-статистический, группировочный и другие методы экономического исследования.

Научная новизна. К основным нововведениям исследования относятся следующие моменты:

1) на основе изучения научной литературы определены понятия «инфраструктура», «производственная инфраструктура» и «социальная инфраструктура». Раздел «Сельская инфраструктура» дополнен в соответствии с современными условиями экономического развития, с учетом обычаев и образа жизни сельского населения региона, определен его вклад в повышение уровня жизни сельского населения и производительности труда;

2) определены особенности и процессы развития сельской социальной инфраструктуры на основе изучения и анализа опыта зарубежных стран, экономически схожих с нашей республикой;

3) проведена экономическая оценка текущего состояния сельской социальной инфраструктуры региона и выявлены факторы, влияющие на ее развитие;

4) разработаны научно обоснованные предложения на основе государственно-частного партнерства по совершенствованию развития социальной инфраструктуры сел Кулябского региона путем активизации развития предпринимательства;

5) предусмотрено строительство отдельных компонентов сельской социальной инфраструктуры в регионе и запланировано их влияние на создание предприятий сферы услуг, новых рабочих мест, повышение занятости населения в сельской местности, увеличение объемов производства сельскохозяйственной продукции и в целом, решение вопросов продовольственной безопасности.

Положения, выносимые на защиту:

- уточнены теоретические основы развития сельской инфраструктуры, ее содержание, сущность, характеристики и тенденции развития сельской социальной инфраструктуры на фоне основных концепций развития социальной инфраструктуры;

- проведена экономическая оценка социально-экономического состояния сельской инфраструктуры и определены факторы, влияющие на развитие и рост сельской социальной инфраструктуры на национальном и региональном уровнях;

- определены основные пути улучшения развития сельской социальной инфраструктуры и обоснован механизм устойчивого развития социальной инфраструктуры в сельской местности с целью повышения уровня жизни населения;

- обоснованы институциональные аспекты развития социальной инфраструктуры региона и представлены основные направления государственной поддержки сельской социальной инфраструктуры и перспективы ее развития.

Теоретическая значимость исследования направлена на научное обоснование теоретико-методологических подходов к дальнейшему развитию сельской социальной инфраструктуры, ее эффективному и устойчивому функционированию в целях повышения уровня и качества жизни сельского населения региона.

Практическая значимость исследования обоснована навозможностей использования представленных в диссертации теоретико-методических методов и практических рекомендаций при планировании и прогнозировании развития социальной инфраструктуры сельской местности, сельскохозяйственных организаций и населенных пунктов. Материалы диссертационного исследования были использованы в процессе обучения в Таджикском аграрном университете при изучении учебных дисциплин «Экономика сельского хозяйства», «Экономика АПК» и «Развитие инфраструктуры».

Соответствие диссертации паспорту научной квалификации. Диссертация соответствует следующим пунктам Квалификационного паспорта ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности

5.2.6. Экономика аграрной сферы: 10. Обоснование предложений и перспектив развития АПК и сельского хозяйства; 16. Экономические вопросы организации и функционирования малого и среднего предпринимательства в АПК и селах; 20. Устойчивое развитие сельского хозяйства и его отраслей, села и социальной инфраструктуры; 34. Формирование и развитие сельских территорий в структуре диверсификации национальной экономики; 39. Устойчивое развитие села и особенности его социальной инфраструктуры.

Публикация результатов диссертации. По теме диссертационного исследования автором опубликовано 16 научных статей, 6 из которых 6 наименований – в научных журналах, входящих в перечень журналов, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка литературы. Объем диссертации – 175 страниц компьютерного текста, включает 24 таблицы, 7 рисунков и 9 приложений.

Основная часть исследования

Во введении обосновано необходимость выбора и степень актуальности темы диссертационного исследования, определены цель и задачи исследования, на этой основе выведены элементы научной новизны диссертационной работы. Предложено методика и методология при исследовании выбранной темы научной работы, а также доказано теоретическая и практическая значимость иследования.

В первой главе - «Научно-теоретические основы развития сельской социальной инфраструктуры» обобщены теоретические и методологические основы понятия социальной инфраструктуры сельских территорий, выявляются региональные особенности в тенденции развития отрасли, анализируется зарубежный опыт развития сельской социальной инфраструктуры и ее использовании в условиях Таджикистана.

В условиях развития рыночных отношений существенно изменились задачи отраслей инфраструктуры сельскохозяйственного производства и на этой основе особое значение приобретает классификация ее отраслей по их основным характеристикам. Это позволяет определить место, роль и значение инфраструктурных отраслей в системе воспроизводства.

В большой советской энциклопедии в начале 50-х годов прошлого столетия «инфраструктура» трактуется как совокупность отраслей, обслуживающих то или иное основное производство (промышленность, сельское хозяйство и др.).

С учетом специфических особенностей жизни села, в частности формирования трудовых ресурсов села, особенности его социальной инфраструктуры можно представить в следующем виде.

Таблица 1.- Классификация социальной инфраструктуры села

Основное понятие	**Определение**	**Источник**
Инфраструктура	это области экономики, научно-технических знаний, услуг, которые непосредственно составляют производственный процесс	Словарь русского языка. - М.: Оникс, 2009. - 359 с.
Инфраструктура	совокупность социально-экономических сфер, имеющих подчинительный и вспомогательный характер, служит материальным благам производственного процесса и создает условия жизни общества.	Нечаев В.И. Экономика сельского хозяйства. - М. Колос, 2010. - 83 с.
Инфраструктура сельского хозяйства	определенная совокупность составляющих элементов производительных сил в виде отраслей, услуг и видов деятельности, непосредственно обслуживающих основное производство и социальную сферу.	Петренко И.Я. Экономика сельскохозяйственного производства. - Алма-Ата: Кайнар, 1992.- 560 с.
Социальной инфраструктуры сельского хозяйства	это отрасли, которые обеспечивают нормальную трудовую деятельность рабочих и способствуют воспроизводству рабочей силы сельскохозяйственной продукции.	Экономика сельского хозяйства / Под ред. И.А. Минакова. – М.: Колос, 2003. – 28с.
Социальной инфраструктуры сельского хозяйства	эти службы и услуги обеспечивают бесперебойную трудовую деятельность сельскохозяйственных рабочих, способствуют воспроизводству рабочей силы и повышению уровня жизни сельскохозяйственных рабочих.	Петренко И.Я. Экономика сельскохозяйственного производства/ И.Я. Петренко, П.И. Чужинов.- Алма-Ата: Кайнар, 1992.- 60 с.
Социальной инфраструктуры села	комплекс взаимосвязанных объектов, отраслей, услуг и социальной деятельности, закладывает благоприятную основу для сохранения, поддержания и развития трудовых ресурсов, используемых в производстве, поддержания здорового образа жизни в сельской местности, устойчивого развития сельского хозяйства в сельской местности, обеспечения продовольственной безопасности государства и его регионов.	Брыжко И.В. Назначение управления развитием социальной инфраструктуры сельских территорий в современных экономических условиях/И.В. Брыжко, А.Л. Пустуев// Фундаментальные исследования.- 2016.-№6 (Часть 1).-С. 139-43.
Социальной инфраструктуры села	комплекс услуг, в том числе отраслевых, где социальные условия жизни сельского населения необходимы для того, чтобы приблизиться к уровню и качеству жизни городского населения.	Билолов Н.К. Формирование и развитие сельской социальной инфраструктуры в рыночных условиях (на материалах Хатлонской области). Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Душанбе, 2019. – 15с.
Компонент социального обслуживания в сельской местности	является составной частью социально-экономической системы, имеет отличительные особенности между сельскими и городскими районами, тесно связана с агропромышленным производством, социально-экономическими механизмами их формирования.	Ахмадов Р.Р. Основы формирования и развития сферы социальных услуг в сельской местности (на материалах Республики Таджикистан): дисс...канд. экон. наук. Душанбе, 2019. – 27с.

Продолжение таблицы 1.

Социальной инфраструктуры села	совершенная система обязательной социально-экономической структуры для создания условий жизни, работы и отдыха сельского населения обеспечивает возможность сельскохозяйственного производства с акцентом на диверсификацию аграрной экономики.	Автор

Источник: *разработано автором.*

Со временем «инфраструктура» как направление научных исследований стало рассматриваться в контексте изучении уровня жизни сельского населения. Исходя из этого, П. Розенштейн-Родан инфраструктуру считает, как: «совокупность условий, способствующих благоприятному развитию частного предпринимательства в основных отраслях экономики и удовлетворяющих потребности населения» [10].

По мнению профессора И.Х. Самандарова: «Сельская социальная инфраструктура - это совокупность секторов, услуг и объектов, способствующих созданию хороших условий жизни и труда, воспроизводству рабочей силы, развитию уровня жизни и человеческого капитала в конкретном регионе республики» [13].

Ж.Т. Тощенко, выделив объективные характеристики социальной инфраструктуры как самостоятельную экономическую категорию, определил это понятие следующим образом: «социальная инфраструктура - это система институтов и организаций, которые по своей природе скорее не технические, а социально-экономические, поскольку в первую очередь направлены на повышение активности самих людей» [15, с. 72].

Позднее в экономической литературе велись исследования по развитию производственной и социальной инфраструктуры.

Абдуллозода Х. А. В своих научных трудах отмечает: «Это инфраструктура служить не только лицам занимающимся сельскохозяйственным производством, а также другим слоям населения сельских территориях и улучшает условия их проживания»[2].

Другая группа учёных считают: «инфраструктура не только воспринимается как сооружение и объект создающий условия в определенной территории» [6, с. 54].

Таким образом, в системе научных исследований появились учёные которые инфраструктуру исследовали в социальном контексте и выявили ее взаимосвяз с развитием других отраслей, определили место социальной инфраструктуры в увеличении производства сельскохозяйственной продукции. Как Н.А. Попов считает: «социальноя инфраструктура это один из основных факторов производства, который создаёт условия для воспроизводства труда и устойчивого развития в сельском хозяйстве» [12, с. 16].

Ж.Т. Тощенко особенности объектов социальной инфраструктуры определяя как отделная экономическая котегория, эту категорию трактует следующим образом: «социальная инфраструктура – это система учреждений и организаций которые не имеют техническую особенность, а имеют социально-экономическую направленность так как прежде всего направлено на улучшение жизнедеятельности людей» [15, с. 72].

В совокупности инфраструктура выполняет услуги, которые повышает эффективность функционирования национальной экономики в целом. Примером тому могут служить, единая энергетическая, транспортная система, или система связи и т.д. Отчасти социальная инфраструктура в производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий формирует новые рабочие места и создает условия для работников в процессе труда.

Таджикский исследователь Билолов Н.К. в своем исследовании отметил, что «Объекты социальной инфраструктуры непосредственно не принимают участие в прооцессе производства той или иной сельскохозяйственной продукции, но создают условия для эффективного функционирования производственного процесса» [5].

Исходя из особенности отрасли, они отражают специфику сельскохозяйственного производства. В сельской местности они обслуживают не только сельскохозяйственное производство, но и населения проживающее в данной территории. Объекты социальной инфраструктуры функцинируют с учетом сезонного характера сельскохозяйственного производства. Функционирование и развитие объектов социальной инфраструктуры во многом зависить от состояния сельскохозяйственных предприятий и сознательности местных предпринимателей, потому что средства выделяются на основе частно-государственного предпринимательства.

В целом, социальная инфраструктура-это система обслуживающих отраслей способствующие устойчивому развитию сельской местности, павыщаюшие качества жизни и эффективной организации деятельности населения.

В условиях рыночной экономики основная задача сельской инфраструктуры заключается в организации реформ. Они формируют новые услуги и соответственно потребности.

При наличии организационных, экономических и социальных норм рационального использования частных, государственных и других ресурсов, решение экономически безопасных технических и технологических проблем, повышение благосостояния населения являются важными условиями устойчивого развития сельского хозяйства в

Таджикистане. Исследование показало, что теоретические аспекты сельской инфраструктуры для экономических наук, особенно экономики аграрной системы Таджикистана, изучены недостаточно. В теоретических трудах учёных существуют различные трактовки понятия «сельская инфраструктура». Одни описывают её сбалансированность, другие доказывают, что развитие сельской инфраструктуры – это концепция производства на чрезвычайно высоком уровне, требующего использования различных природных и трудовых ресурсов.

Следует отметить, что государство должно осуществлять прямую и косвенную поддержку аграрного сектора за счёт средств республиканского бюджета, региональных бюджетов. Прямая поддержка включает в себя: целевые программы, инвестиции, субвенции и субсидии, компенсацию затрат, субсидии, включающие льготные кредиты, налоги, гарантированные цены и тарифы, частичные страховые взносы, косвенную государственную поддержку социальной инфраструктуры села. Следует отметить, что бюджетные средства, выделяемые на поддержку и развитие аграрного сектора, рассматриваются в отдельной главе республиканского бюджета и отдельными строками в составе других бюджетных ресурсов.

Научно доказано, что в условиях дефицита земель и избытка трудовых ресурсов важнейшей проблемой становится развитие сельской инфраструктуры. Под инфраструктурой понимается совокупность отраслей, производств и услуг, обеспечивающих благоприятные условия для развития экономического и социального воспроизводства.

Учитывая специфику сельской жизни, в частности формирование трудовых ресурсов села, особенности его социальной инфраструктуры можно представить следующим образом (табл. 1).

Таблица 2. - Классификация сельской социальной инфраструктуры

По формам	По компонентам
услуги:	медицинские, культурные, социальные, образовательные
форма собственности сооружения	общественная, частная, смешанная
уровень перспективности инвестиции для бизнеса	Привлекательные и непривлекательные объекты для инвестиции
целевые компоненты	здравоохранение, бытовое обслуживание населения, коммунальное обслуживание, автомобильное обслуживание, рекреационные объекты, объекты культуры, искусства и спорта, туристические зоны, образовательные учреждения
целевые и функциональные компоненты	образование, наука, культура, искусство, физическая культура, туризм, охрана окружающей среды, коммунальное хозяйство, бытовое обслуживание, торговля

Источник: Составлено автором.

В соответствии с деятельностью человека сельская инфраструктура включает в себя экономические и социальные аспекты. Эти аспекты влияют на уровень использования государственных и частных ресурсов, решение экономически безопасных, технических и технологических задач, повышение благосостояния населения. Это является одним из важных условий перехода к устойчивому развитию сельского хозяйства в Таджикистане. Следует отметить, что социальную инфраструктуру можно рассматривать как совокупность социально-экономических и социально-духовных систем. Со временем, по мере развития экономических отношений, выдвигались новие трактовки понятия социальной инфраструктуры.

Группа учёных отмечают, что социальная инфраструктура – это система интеграции отраслей экономики, создающая благоприятные условия для жизнедеятельности и повседневной жизни человека. С развитием теории народного хозяйства другая группа учёных рассматривала социальную инфраструктуру как неотъемлемую часть инфраструктуры народного хозяйства, связывая её с реализацией социальных задач региона.

Рисунок 1. - Устойчивое развитие сельской инфраструктуры.

Сельская социальная инфраструктура направлена на повышение уровня социально-бытового, культурно-информационного, оздоровительно-рекреационного обслуживания.

Например, Цибарт Э.Э. считает: «Социальная инфраструктура – это система взаимосвязанных отраслей, обеспечивающих жизнедеятельность и жизнь человека, связанных с трудом, осуществлением социально-экономической и одновременно, духовной деятельности». Исследователи полагают, что в дореформенный период большинство определений социальной инфраструктуры рассматривало в качестве главной цели общественного развития формирование экономических и производительных сил.

«Исходя из изложенного можно придти к выводу о том, что сельская социальная инфраструктура – это совокупность отраслей, служб и объектов, способствующих созданию благоприятных условий жизни и труда в конкретном регионе» [18].

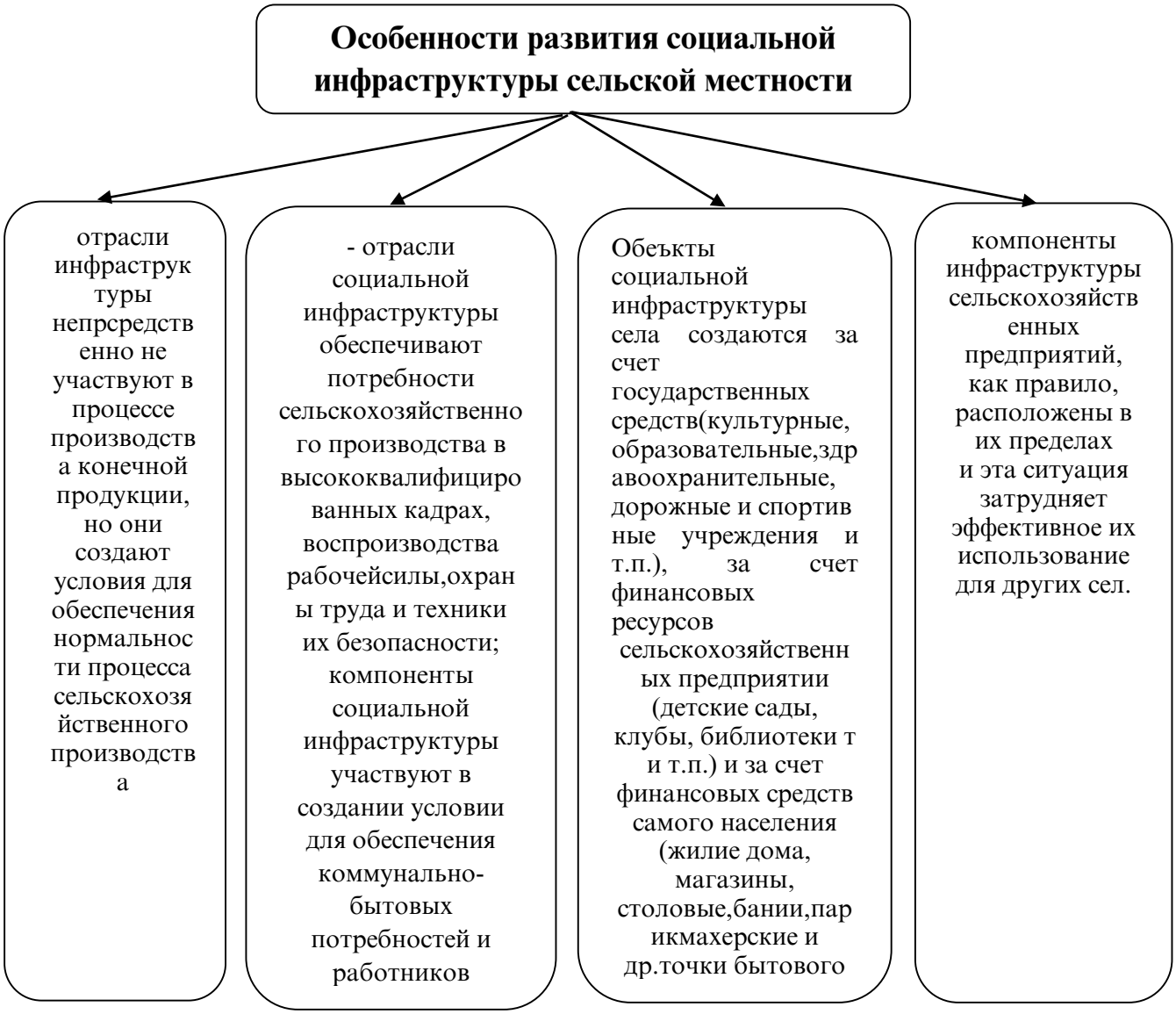

Рисунок 2. -Особенности развития сельской социальной инфраструктуры
Источник: Рзаработано автором.

Таким образом, в ходе исследования были выявлены особенности развития сектора социальной инфраструктуры в сельской местности, как положительные, так и отрицательные, а также выявлены особенности, возникновение которых обусловлено спецификой самого сельскохозяйственного производства. Для реалистичной оценки данного вопроса необходимо также учитывать факторы, влияющие на эффективность сельскохозяйственного производства.

«Изучение опыта зарубежных стран в развитии сельской социальной инфраструктуры позволяет извлечь из него положительные моменты и применить их в регионах республики. Представляется, что начинать необходимо с развитых стран, поскольку именно там заложены основы развития сельской социальной инфраструктуры» [5].

В диссертации рассматривается опыт ряда стран, добившихся больших успехов в развитии сельской социальной инфраструктуры. Изучены некоторие аспекты опыта стран, обладающих развитым аграрным сектором и сельской инфраструктуры (Европейского Союза и США).

В Китайской Народной Республике вопросами развития социальной сферы сельского хозяйства занимается Государственный планово-строительный комитет КНР.

В Европейских странах кроме государственного финансирования и помощь в финансировании оказывают и частные инвестори. Этим обеспечивается безубыточное производство и переработка местного сельскохозяйственного сырья. Здесь учитываются интересы всего населения независимо от того работает он в сельскохозяйственном производстве или нет. Реализация мер по развитию сельской социальной инфраструктуры направлено на повышение уровня и качества жизни сельского населения.

Российская Федерация с целью развития социальной инфраструктуры село широко использует частно-государственное партнерство.

В Республике Казахстан государственная политика по развитию сельских территорий основывается мерами государственной поддержки развитие инфраструктуры жизнеобеспечения сельских населенных пунктах для обеспечения поднятия уровня доходов сельского населения.

На основе исследований, зарубежных опыт свидетельствует, что развитая социальная инфраструктура село закладывается на основе государственной и частной поддержки в финансировании и является важным показателем обеспечивающий достойный уровень жизни населения.

Во второй главе - «Оценка состояния развития сельской социальной инфраструктуры Кулябского региона Хатлонской области» анализируются и оцениваются тенденции социально-экономического развития сельской

социальной инфраструктуры, а также ресурсное обеспечение развития сельской социальной инфраструктуры.

Анализ показал, что Хатлонская область считается одним из самых мощных регионов республики, с населением более 3,5 млн человек. Кулябская группа районов является одним из экономически стабильных регионов области. Численность ее население 1,37 млн человек, что составляет 37,6% области. Следует отметить, что для определения места аграрного сектора в вопросах трудообеспечения особое место занимает специализация сельскохозяйственного производства исходя из региональных особенностей. Этот фактор закладывает основу для подготовки кадров необходимых специальностей, размещение перерабатывающих сельскохозяйственное сырье предприятий, а также возможностей в привлечении трудовых ресурсов.

Стоит отметить, что оценка развития сельской социальной инфраструктуры осуществляется на основе следующих показателей:

- уровень жизни, соотношение среднемесячной заработной платы работников организаций и прожиточного минимума;
- обеспеченность населения жильем;
-число медицинских пунктов;
- обеспеченность населения больничными койками;
- количество книг и журналов в публичных библиотеках;
- количество мест в развлекательных и досуговых учреждениях (мест на 1000 человек;
- объем платных услуг, сомони на 1 человека.
- протяженность дорог с твердым покрытием.

Таблица 3. - Ввод в действие объектов инфраструктуры в Кулябском регионе.

Годы / **Показатели**	2018	2020	2021	2022	2023	**2023г. к 2018г. (%)**
Жилищный фонд, млн кв. м	12,3	12,5	12,7	12,8	12,9	104,8
Число общеобразовательных учреждений (единиц)	**607**	**660**	**662**	**663**	**666**	109,7
Численность учителей общеобразовательных учреждений (тыс. чел.)	**269,9**	**284,8**	**292,3**	**295,8**	**297,3**	110,1
Больницы (ед.)	69	69	70	71	72	104,3
Среднестатистическая численность медицинских работников (чел)	8614	9376	9837	9018	9214	106,9
Музеи и театры	2	2	2	2	2	100
Клубы и организации культуры, ед.	125	126	127	127	127	101,6
Библиотеки, ед.	227	228	229	229	229	100,8

Источник: Агентство при Президенте Республики Таджикистан, Статистический Ежегодник Хатлонской области за 2019-2024 гг., стр. 23, 36, 48, 60, 65.

Данные таблицы показывают, что в 2018-2023 годах количество объектов социальной инфраструктуры в Кулябском регионе сократилось на 669 по сравнению с 2018 годом, а предоставление услуг за этот период претерпело значительные изменения, в том числе: обеспеченность жильем - на 104,8%, количество общеобразовательных учреждений - на 109,7%, количество учителей общеобразовательных учреждений - на 110,1%, больниц - на 104,3%, среднесписочная численность медицинских работников увеличилась - на 106,9%, количество клубов и организаций культуры - на 101,6%. Одним из важнейших социально-экономических направлений развития Кулябского региона является сфера здравоохранения. Состояние здоровья населения зависит от деятельности учреждений здравоохранения.

Социально-экономические показатели Кулябского региона за 2018–2023 годы представлены в таблице ниже. Из анализа таблицы 4 следует, что численность официально зарегистрированных в органах службы занятости безработных в 2023 году составила 7,7 тыс. человек, что составляет 39% от численности населения региона.

Таблица 4. - Динамика социально-экономических показателей Кулябского региона за 2017-2023 гг.

Показатели	Годы					2023 г. к 2017 г.,%
	2017	2018	2020	2021	2023	
Численность официально зарегистрированных в службе занятости безработных на конец года, тыс. чел.	9,0	8,0	8,1	7,8	7,7	-85,5
Уровень безработицы	2,6	2,2	1,9	1,7	1,6	-61,5
Среднемесячная заработная плата работника, сомони	710,2	838,14	871,33	985,26	1101,2	155,0
Среднемесячный размер пенсии, сомони	232,64	259,18	296,73	291,52	299,9	128,5
Минимальный размер пенсии по возрасту (в среднем в месяц), сомони	248,71	271,06	301,22	304,21	308,80	124,1

Источник: Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. Статистический Ежегодник Хатлонской области за 2018-2024 годы, стр. 8.

Реализация мер по развитию социальной инфраструктуры требует своевременной разработки. Кроме того, как на местном, так и на правительственном уровне разработываются Комплексные программы развития областей и районов учитывающий весь спектр инфраструктурных отраслей. В современных условиях появилось необходимость в

реформировании механизма функционирования социальной инфраструктуры в сельской местности. Для этого требуются новые подходы к формированию механизма управления социальными объектами.

Для устойчивого развития сельской инфраструктуры с использованием инновационных подходов и нового хозяйственного механизма требуется изучения сущности новых парадигм управления социально-экономическим развитием сельских территорий.

Постановлением Исполнительного органа государственной власти Хатлонской области от 25 января 2010 года № 27 утверждена «Стратегия социально-экономического развития Хатлонской области на период до 2025 года». В документе определены цели, стратегические направления и задачи региональной стратегии развития региона до 2025 года. Стратегической целью развития региона является обеспечение достойной жизни населения и ее постоянное улучшение на основе экономической и социальной политики, основанной на инновационных технологиях, развитии научно обоснованного и конкурентоспособного производства с учетом преимуществ Кулябского региона Хатлонской области.

Ввод в эксплуатацию объектов инфраструктуры в Кулябском регионе представлен в таблице 5.

Таблица 5. - Ввод в эксплуатацию объектов инфраструктуры в Кулябском регионе

Годы / **Показатели**	2017	2018	2020	2021	2023	**2023 г. к 2017г, (%)**
Жилищный фонд, млн кв. м	12,2	12,3	12,5	12,7	12,8	104,9%
Количество общеобразовательных учреждений, ед.	606	607	660	662	663	109,4
Численность учителей общеобразовательных учреждений, тыс.чел.	261,2	269,9	284,8	292,3	295,8	113,2
Больницы,ед.	69	69	69	70	71	110,0
Среднестатистическое количество медицинскхе работников,чел.	7940	8614	9376	9837	9018	113,5
Музеи и театр, ед.	2	2	2	2	2	
Клубы и культурные организации, ед.	124	125	126	127	127	102,4
Библиотеки, ед.	229	227	228	229	229	

Источник: Агентство при Президенте Республики Таджикистан. Статистический Ежегодник Хатлонской области за 2018-2024 гг., стр. 23, 36, 48, 60, 65.

Приведённые в таблице расчёты показывают, что в 2017-2023 годах предоставляемые услуги за этот период претерпели существенные изменения, в том числе: обеспеченность жильем увеличилось на - 109,4%,

количество общеобразовательных учреждений на - 110,0%, количество учителей общеобразовательных учреждений на - 113,5%, больниц на - 110,0%, среднесписочная численность медицинских работников на - 113,5%, клубов и организаций культуры на - 102,4%.

Одной из важнейших социально-экономических отраслей Кулябского региона является здравоохранение. Состояние здоровья населения напрямую зависит от деятельности учреждений здравоохранения. В таблице 6 представлена численность врачей по всем отраслям Кулябского региона Хатлонской области за 2017–2023 годы.

Таблица 6. - Динамика численности врачей по всем отраслям Кулябского региона Хатлонской области 2023 год по сравнению с 2017 годом %

Область, регион и районы	Годы					2023 к 2017 %
	2017	**2018**	**2020**	**2021**	**2023**	
Хатлонская область	**3528**	122,8	**3852**	**3930**	**4344**	**111,4**
Кулябский регион	**1315**	128,3	**1467**	**1483**	**474**	**120,9**
Кулябский регион по сравнению с Хатлонской области, в%	**37,2**	100,9	**38,0**	**37,7**		
г. Куляб	417	120,7	484	492	474	110,3
Муминабадский р-он	59	108,7	72	75	84	120,3
Восейский р-он	153	139,2	173	187	191	124,8
Ҳамадонинский р-он	143	132,3	177	185	180	125,8
Фархарский р-он	164	133,4	187	192	192	117,0
Темурмаликский р-он	40	121.5	53	64	66	165,0
Дангаринский р-он	178	133.6	132	154	165	-92,6
Ховалингский р-он	40	107,7	47	55	59	147,5
Ш.Шохинский р-он	49	-93,3	56	59	52	106,1
Бальджуванский р-он	21	-92,2	44	41	42	2 раза
г.Нурек	81	119,3	107	104	112	138,2

Источник: Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан Регионы Республика Таджикистан: 32-я годовщина Независимости Республики Таджикистан, Душанбе.-2023, с.87-88.

Из анализа таблицы видно, что численность врачей во всех городах и районах Кулябской зоны в 2023 году составила 4344 человек, что составляет 111,4% по сравнению с 2017 годом, или 37,5% по сравнению с Хатлонской области в целом. Исследование показало, что за анализируемый период она возрасла в районах: Бальджуван – в 2 раза, Темурмаликском – 165%, городе Нурек – 138,2%, а в Дангаринском районе – уменьшилась и доходила до 92,8%.

В советское время главной социальной ценностью было бесплатное пользование социальными услугами. В условиях современной рыночной экономики медицинские учреждения оказывают платные услуги. Как известно, сельское население - беднее городского. Отсюда, низкий размер заработной платы медицинских работников для сельского населения, является также одной из проблем сектора. В 2023 году 20% детей дошкольного возраста Хатлонской области были охвачены дошкольными образовательными учреждениями. Постановлением Правительства Республики Таджикистан и в соответствии с региональной программой развития образования на 2017-2023 годы к 2023 году 22% детей дошкольного возраста области должны были охвачены детскими садами. Принимаются меры по модернизации существующих детских садов и строительству новых частных и институциональных детских садов, отвечающих современным требованиям. Привлечение отечественных и иностранных предпринимателей (особенно успешных трудовых мигрантов) к строительству и реконструкции дошкольных учреждений, строительству яслей и детских садов, в соответствии со всеми требованиями международных стандартов, будет способствовать реализации этой программы [11]. Количество общеобразовательных учреждений в районах Кулябской зоны представлено в таблице ниже.

Таблица 7.- Динамика количества общеобразовательных учреждений в районах Кулябской зоны в 2017-2023 гг.

Города и районы	**Годы**					2023г. в % к 2017
	2017	2018	2020	2021	2023	
Хатлонская область	1328	103,9	1347	1355	1382	102,2
Кулябский регион	606	103,9	660	662	631	103,1
Кулябский регион по сравнению с Хатлонской области, в%	45,6	103,2	48,9	48,8	47	
г. Куляб	55	108,9	58	60	61	105,4
Муминабадский р-он	58	101,7	59	59	59	101,7
Восейский р-он	72	101,3	72	72	73	101,3
Ҳамадонинский р-он	75	71,4	79	80	50	-93,3
Фархарский р-он	50	140,1	50	50	70	100,0
Темурмаликский р-он	46	100	46	46	46	100,0
Дангаринский р-он	69	118,8	70	70	82	115,9
Ховалингский р-он	48	108,3	49	49	52	102,0
Ш.Шохинский р-он	57	107,1	61	62	61	107,0
Бальджуванский р-он	45	106,6	46	46	48	106,6
г.Нурек	31	100,0	31	32	31	100,0

Источник: Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан Регионы Республики Таджикистан: 32-я годовщина Независимости Республики Таджикистан. Душанбе.-2024, с.79-80.

Динамика количества дошкольных учреждений в городах и районах Кулябского района Хатлонской области представлена в таблице 8.

Таблица 8. - Динамика количества дошкольных учреждений в городах и районах Кулябского региона Хатлонской области

Города и районы	Численность детей			В том числе					
				число воспитанников дошкольных учреждений в системе образования			число воспитанников в необразовательных учреждениях		
	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Хатлонская область	14601	15679	16652	13956	15036	15808	645	643	844
Кулябский регион	4465	4592	4954	4290	4452	1712	175	140	35
г.Куляб	1382	1416	1543	1207	1276	1518	175	140	25
Муминабадский р-он	188	200	204	188	200	194	-	-	10
Восейский р-он	450	517	613	450	517	-	-	-	-
Ҳамадонинский р-он	201	220	235	201	220	-	-	-	-
Фархарский р-он	794	678	661	794	678	-	-	-	-
Темурмаликский р-он	162	167	208	162	167	-	-	-	-
Дангаринский р-он	521	635	679	521	635	-	-	-	-
Ховалингский р-он	75	75	75	75	75	-	-	-	-
Ш.Шохинский р-он	40	40	40	40	40	-	-	-	-
Бальджуванский р-он	31	22	71	31	22	-	-	-	-
г.Нурек	621	622	625	621	622	-	-	-	-

Источник: Статистический Ежегодник Хатлонской области за 2020-2023 годы. стр.48.

Из анализа приведенной таблицы видно, что численность детей в Кулябском регионе в 2021-2022 учебном году увеличилась на 489 человек по сравнению с 2019-2020 учебным годом. Численность дошкольников в системе образования сократилась на 2578 человек, а число необразовательных учреждений сократилось на 140 человек. Стоит отметить, что основными культурно-досуговыми учреждениями Кулябского региона являются клубы, дома культуры, библиотеки и театры. Общее количество библиотек и книжных фондов в городах и селах Кулябского региона представлено в таблице ниже.

Таблица 9.- Общее количество библиотек и книжных фондов в Кулябском регионе

Города и районы	Количество библиотек		в городе		в сельской местности		Из них				общий книжный фонд (экз.)	
							детские библиотеки		централизованные			
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Хатлонская область	489	489	68	22	421	413	26	26	3	25	2516785	2522243
Кулябский регион	**271**	**269**	**31**	**10**	**198**	**194**	**12**	**12**	**2**	**11**	**1131763**	**1126122**
г.Куляб	26	24	6	3	20	19	1	1	2	1	90311	89710
Муминабадский р-он	23	23	2	-	21	21	1	1	-	1	87649	80267
Восейский р-он	30	30	3	1	27	26	2	2	-	1	119341	118176
Ҳамадонинский р-он	19	19	2	-	17	17	1	1	-	1	98459	98501
Фархарский р-он	21	21	2	-	19	19	1	1	-	1	121632	121632
Темурмаликский р-он	23	23	2	-	21	21	1	1	-	1	80043	80043
Дангаркий рон	28	28	2	-	26	25	2	2	-	1	194922	198524
Ховалиский р-он	17	17	2	-	15	15	1	1	-	1	59507	59736
Ш.Шохинский р-он	18	18	2	-	16	17	-	-	-	1	70256	69878
Бальджуванский р-он	8	8	-	-	8	7	-	-	-	1	25732	25744
г.Нурек	16	16	8	6	8	7	2	2	-	1	183911	183911

Источник: Статистический Ежегодник Хатлонской области за 2022-2023 годы, стр. 55

Из данных таблицы 9 видно, что количество библиотек в регионе в 2022 году составило 267, что на 2 единицы меньше, чем в 2021 году. Исследование выявило, что в связи с тем, что в Кулябе на 4-5 населённых пунктов приходится одна библиотека, библиотечный фонд относительно невелик, а темпы обновления материально-технической базы культурного комплекса медленные.

Количество домов культуры и клубов в Кулябском регионе представлено в диссертации (табл.2.2.10).

В третьей главе - «Основные направления обеспечения развития социальной инфраструктуры в сельской местности» изучены и обобщены направления государственной поддержки отраслей социальной инфраструктуры, определено степень влияния развития

предпринимательской деятельности на качества жизни сельского населения, предложены пути институциональной поддержки функционирования социальной инфраструктуры села.

В условиях бурного роста инновационных процессов в различных отраслях национальной экономики, особенно сельского хозяйства регулирующая роль государства выдвигается на передний план и считается основным фактором эффективного развития социальной инфраструктуры. В этих условиях сильно вырисовываются социальные задачи государства, его роль в устранении неравенства в уровне доходов и жизни населения, создании условий для эффективного функционирования обслуживающих отраслей.

Глобальная конкуренция уже разворачивается не только между странами, но и между транснациональными системами воспроизводства, каждая из которых объединяет национальную систему формирования населения, накопления капитала, организации науки и производственно-хозяйственных структур, функционирующих в масштабах мирового рынка.

Наши исследований показывают, что доля занятых в сфере социальной инфраструктуры имеет тенденцию к росту. Расчеты показывают, что в 2020 году 63,5% всех занятых в экономике были заняты в сельском хозяйстве, а в 2022 году – 61,7%. Другой показатель, определяющий уровень развития социальной инфраструктуры - это удельный вес объема капитальных вложений, направляемых на социальные цели, в общем объеме капитальных вложений, направляемых в экономику региона. Таким образом, возросла активность частно-государственного партнерства в финансировании образовательных программ. В связи с этим, требуется совершенствование той части расходов государственного бюджета, которая учитывает потребности в финансовых ресурсах на душу населения. Динамика этых расходов на социальную инфраструктуру в прогнозе представлена в таблице 10.

Анализ показывает, что обеспечение населения услугами социальной инфраструктуры Кулябского региона оказывает непосредственное влияние на экономическую эффективность общественного производства, поскольку улучшение условий жизни и отдыха, повышение квалификации работников способствуют повышению производительности труда. Прогнозные расчеты показывают, что в 2051,4 млн сомони будет выделено в Кулябскую область. Из прогнозных расчетов известно, что к 2030 году регион увеличит инвестиции в социальные сферы на 120,0%. При этом в сфере образования увеличатся на 125,2%, здравоохранения – на 137,6%, культуры – на 160,6%, а в других отраслях социальной сферы уменьшатся на 13,7%.

Следует отметить, что в регионе большая доля государственных расходов приходится на образовательные услуги.

Таблица 10. - Динамика расходов государственного бюджета на социальную сферу Кулябского региона в прогнозе на 2025-2030 годы (млн сомони)

Годы / Отрасли	2020		2025		2030		2030 г. к 2020 г. в %
	млн. сомони	в % ко всему	млн. сомони	в % ко всему	млн. сомони	в% ко всему	
Всего по социальным отраслям	2051,8	100	2222,0	100	2509,8	100	120,0
Вт.ч.:Образование	888,5	40,1	977,6	44,0	1112,4	45,0	125,2
Здравоохранение	401,2	19,8	466,6	21,0	552,1	22,0	137,6
Культура	250,0	12,5	333,3	15,0	401,5	16,0	160,6
Другие отрасли социальной сферы	512,1	27,6	444,5	20,0	444,1	17,0	-86,7

Источник: Расчеты автора по следующим материалам: Финансы и долг. Структура распределения доходов и расходов государственного бюджета по уровням бюджетной системы в 2021 году. Официальный сайт: http://www.minfin.tj/ Расчеты автора в перспективе.

Разработаны предложения по перспективным расчетам путей повышения уровня жизни сельского населения, увеличения объемов производства сельскохозяйственной продукции, создания перерабатывающих предприятий и увеличения объемов переработки экологически чистой продукции.

Стоит отметить, что за период применения проекта был реализован 81 проект стоимостью 1483,6 млн долларов, что способствовало увеличению валового внутреннего продукта региона на 18%, доходов на душу населения на 1,7%, снижению уровня бедности с 53% до 22%, увеличению числа медицинских учреждений на 3 единицы и общеобразовательных учреждений на 41 единица. Проекты, предусмотренные «Программой социально-экономического развития Хатлонской области на 2016–2020 годы», в основном осуществлялись за счет иностранных инвестиций.

Из анализа проектов (табл.10) следует, что в социальной инфраструктуре Хатлонской области реализовано 36 проектов, из которых 16 приходится на Кулябский регион. Из них 436,9 млн долларов США выделено на нужды региона, а 180,8 млн долларов – на нужды региона. В этих целях согласно Программы социально-экономического развития Хатлонской области на 2016-2020 годы, было необходимо построить 282 объектов социального направления.

Таблица 11. -Проекты, реализованные в социальной инфраструктуре Кулябского региона, Хатлонской области 2023 г

Направление реализации проекта	Сумма выделенных средств (иностранные инвестиции), млн долл.	Выделенные средства (иностранные инвестиции), млн.долл.	Состояние реализации проекта, %
Хатлонская область Ирригация и сельское водоснабжение	5	41,8	28,8
Кулябский регион	**2**	**19,8**	31,1
Водоснабжение и канализация	6	102	28,9
Кулябский регион	3	**38,8**	30,7
Транспорт	6	248,6	46,2
Кулябский регион	2	**102,6**	47,0
Образование	7	15,5	43,3
Кулябский регион	**3**	**6,0**	44,1
Здравоохранение	8	23,5	41,8
Кулябский регион	4	11,4	43,3
Социальная защита	2	2,5	45,7
Кулябский регион	1	0,98	45,5
Развитие туризма	2	3,0	51,1
Кулябский регион	1	1,3	50,5

Источник: Программы финансирования

В целях решения вышеуказанных задач и учитывая необходимость развития социальной инфраструктуры сельской местности, Правительство Республики Таджикистан объявило 2019-2021 годы «Годами развития села, туризма и народных ремёсел», освободив сроком на 5 лет всех ремесленников, особенно занимающихся изучением и возрождением древних ремёсел таджикского народа от всех видов налогов.

Следует также отметить, что доступ сельского населения к трудоустройству и профессиональному обучению способствует сокращению бедности и уменьшению интенсивности трудовой миграции. Российский экономист Елена Сергеевна Кусмагамбетова отметила в своей диссертации, что «Известно, что основной причиной такой недоступности населения региона, особенно сельского, является его плохое материальное положение. Уровень бедности в республике составляет 19%, из которых 75-77% составляет сельское население» [15]

Основные направления социальной инфраструктуры села, ее влияние на уровень и качество жизни сельского населения приведена на рисунке 4.

Институциональное обеспечение государственной поддержки развития социальной инфраструктуры сельской местности, с учётом основного механизма, стимулирующего управление всеми инфраструктурными процессами в современных экономических условиях, требует комплексного подхода к развитию социальной инфраструктуры.

Исходя из вышеизложенного, возможна разработка основных положений стратегического подхода к развитию социальной инфраструктуры. Она учитывает повышение качества их предоставления в связи с повышением уровня и качества жизни сельского населения в долгосрочной перспективе. Латвийские аналитики Смит Дж. и Браун А. высказали следующее мнение в своей статье: «При этом, для повышения качества медицинских услуг в сельской местности необходимо развивать частно-государственное партнерство как фактора стимулирующий ее развитие и эффективное функционирование в сельской местности; повышение доступности, качества и эффективности медицинских услуг» [16].

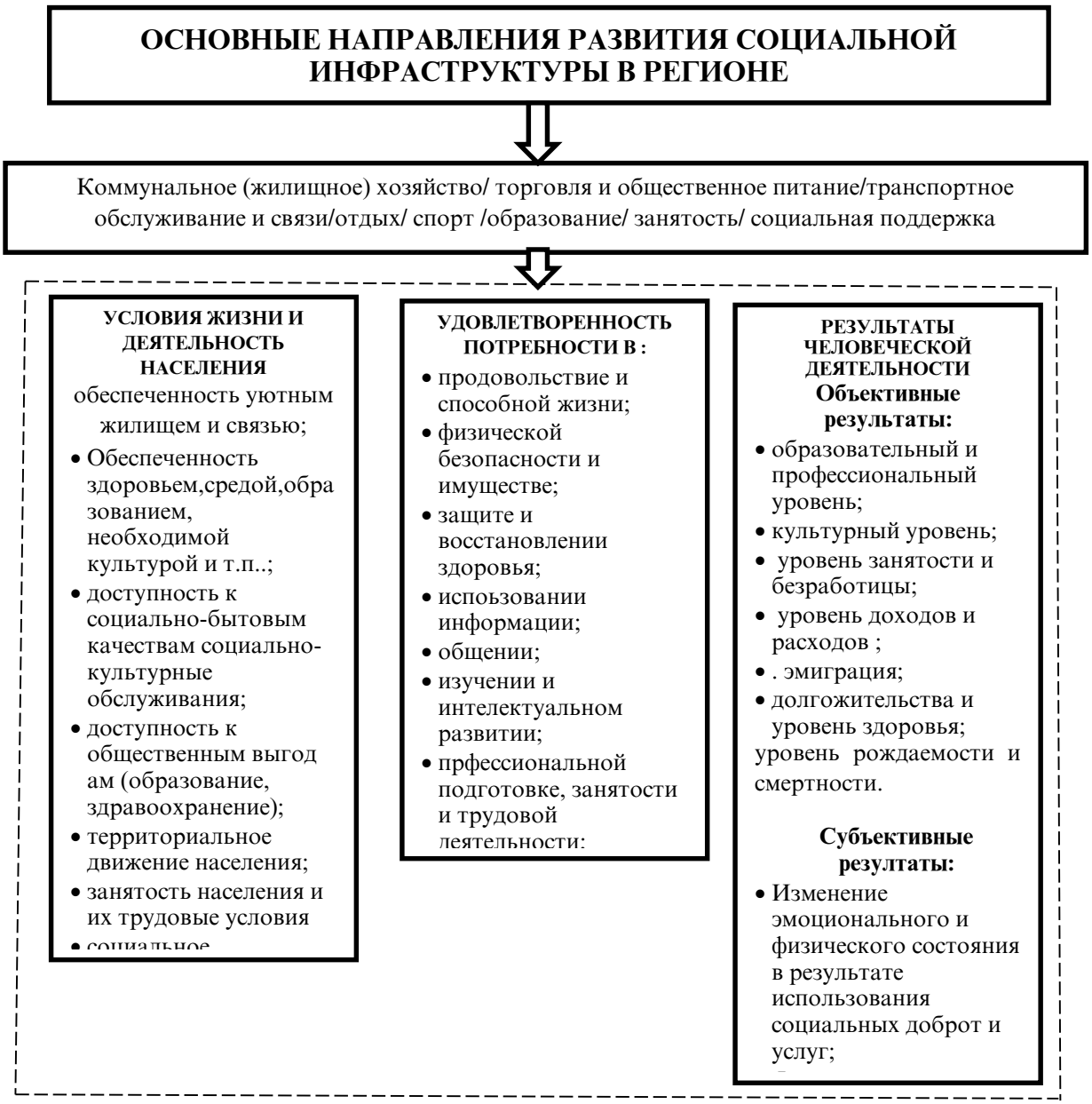

Источник: разработка автора.

Рисунок 3. - Основные направления социальной инфраструктуры села и уровень и качество жизни сельского населения.

Развития социальной инфраструктуры предполагает повышение занятости населения в сельской местности, решение вопросов продовольственной безопасности и повышение уровня жизни сельского населения (рис. 4).

Оценка ресурсного потенциала и возможностей Кулябского региона показала, что в регионе сельскохозяйственная отрасль имеет устойчивую тенденцию роста производства продукции.

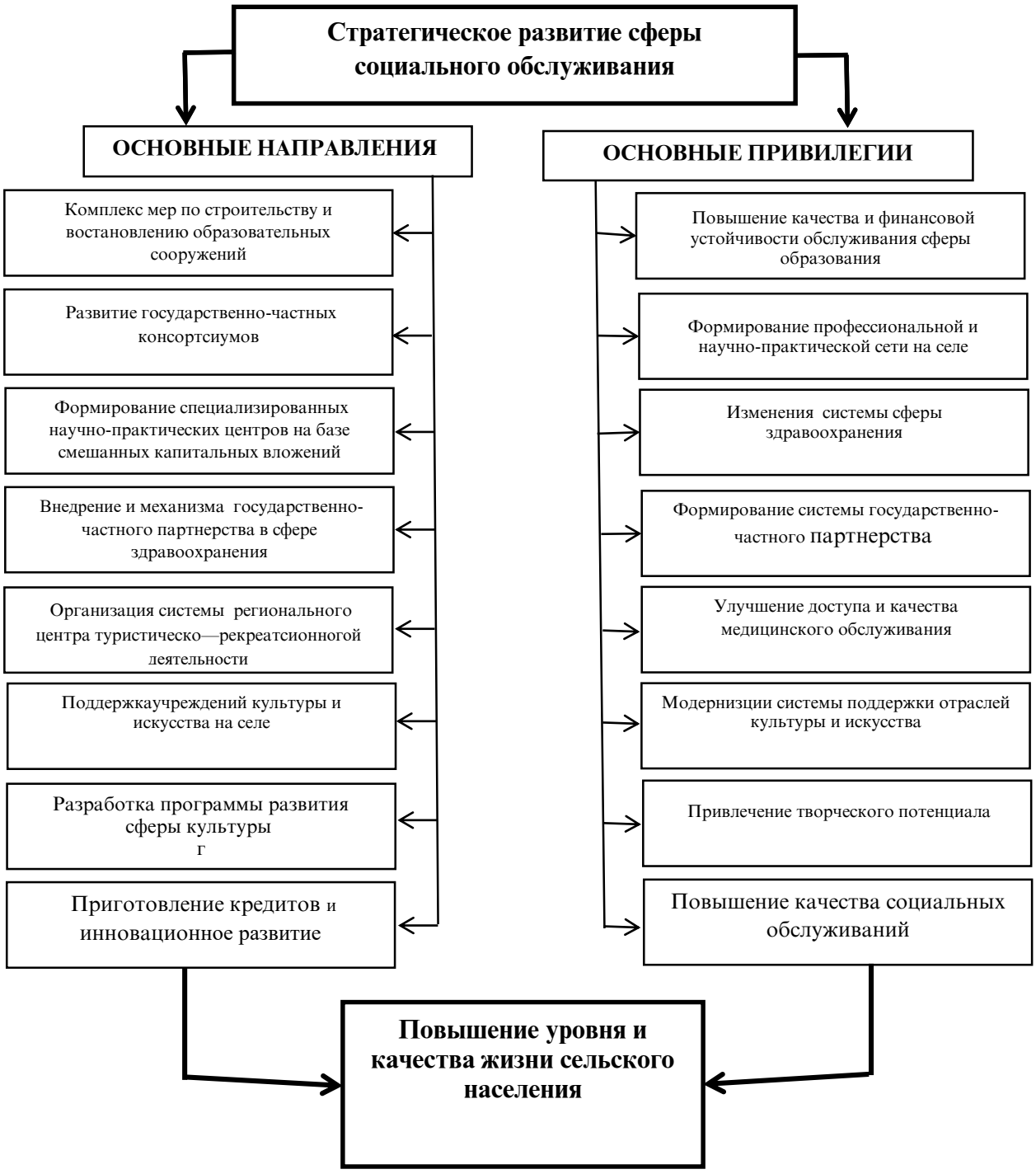

Рисунок 4. -Стратегический прогноз развития ссоциального обслуживания в регионе

Следует отметить, что по направлению местного развития принята «Концепция управления местным развитием в Республике Таджикистан на период до 2030 года», которая направлена на активизацию местного управления и внутренних источников его модернизации, а её цель, задачи и принципы заключаются в определении концептуальных направлений развития села, а также выявлении субъектов, объединение которых требует нахождения путей решения. Однако для развития сельской социальной инфраструктуры этого недостаточно. Поэтому, мы считаем необходимым разработку и принятие новых стратегий, концепций и программ, соответствующих данному направлению в условиях развивающегося мирового сообщества.

Следует отметить, что условия жизни в большинстве сельских районов региона по ряду показателей социальной инфраструктуры значительно ниже, чем в городских. Отсталость сельской местности в сфере труда, где по-прежнему преобладает ручной труд, становится всё более острой. Это касается, прежде всего, тех рабочих мест, где заняты женщины. Поэтому весьма важно определить направления и механизмы влияния предоставления населением каждого вида услуг на устойчивое развитие производства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты исследования

Проведенные исследования дали нам возможность сделать следующие выводы и представить результаты научного исследования.

1. Социальная инфраструктура агропромышленного комплекса в системе сельской социальной инфраструктуры, играет важную роль. Исследуя научные взгляды различных ученых, мы пришли к выводу о том, что путем обеспечения равного доступа населения к услугам социальная инфраструктура является совокупность сфер и услуг, которые способствуют повышению условия жизни сельского населения и приближают их уровень жизни к городскому населению.

Результаты изучения макро и микроэкономических показателей региона наталкивают нас к необходимости формирование новых более качественных условий жизни населения, исходя из понимания новых реалий и предназначения социальной инфраструктуры. Следует отметить, что лучше понимать природу социальной инфраструктуры и сформировать концепцию целью которого является создание благоприятной среды обитания, направленной на рационализацию жизни, быта и деятельности сельского населения, обеспечение его благополучия, интеллектуального и духовного развития.

2. В новых условиях хозяйствования, переход к зеленой экономике и цифровизации в хозяйственной деятельности экономические отношения существенно изменяются, что непосредственно влияют на степень развития как сельской местности в целом, так и объектов социальной сферы в частности. Исходя из проведенных исследований нами были выявлены факторы, влияющие на эффективное функционирование служб социальной сферы в сельской местности Кулябского региона.

3. При исследовании мы пришли к выводу о том, что уровень развития социальной инфраструктуры оказывает непосредственное влияние на качество жизни сельских жителей. Оно влияет на качество жизни двояко:

- напрямую – формирование условий и деятельности населения, путем удовлетворения индивидуальных потребностей;
- косвенно – количественное и качественное воспроизводства населения; тенденции социального благополучия, занятости сельского населения и производительности труда, в целом на повышение производительности труда в сельском хозяйстве.

4. Оценка тенденций развития Кулябского региона показало, что сельскохозяйственное производства региона имеет устойчивую тенденцию роста, зафиксирован повышение эффективности сельскохозяйственной отрасли и повышение уровня занятости населения. Однако при этом уровень благосостояния сельского населения остался без изменений.

5. Результаты изучения отечественного и зарубежного опыта развития социальной инфраструктуры показало, что ест необходимость к использованию опыта стран схожих к экономике нашей республики где доминируют:

- развитие сельской местности с учетом трудностями обеспечения населения рабочими местами, достойной заработной платой и условиями жизни;

-развитие социальной инфраструктуры для сдерживания урбанизации;

- развитие сельского туризма и на этой основе создание новых рабочих мест;

-эффективное землепользование с целью обеспечения продовольственной самообеспеченности;

- организация небольших фермерских хозяйств в горных и предгорных районах;

- приближения предприятий перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию к местам производства и рабочей силы.

В процессе исследования социальной инфраструктуры был изучен опыт стран ближнего и дальнего зарубежья и использован в диссертации. Следует отметить, что в значительной степени используется опыт таких стран, как

Российская Федерация, Казахстан, Узбекистан и Китайская Народная Республика, экономика которых схожа с нашей республикой и развитую.

6. Анализ показателей развития социальной инфраструктуры в Кулябском регионе показало, что потребности населения в услугах социальной инфраструктуры в сельской местности не соответствуют требуемым нормам. с учетом перспектив развития сельской социальной инфраструктуры в рамках государственных программ Правительство Руспублики Таджикистна содействует развитию сельской социальной инфраструктуры в регионе посредством прямых и косвенных инвестиции, грантов и бюджетных средств. В связи с этим была принята Программа социально- экономического развития Кулябского района Хатлонской области на период 2016-2020 годов. В диссертации на основе анализа вышеупомянутых программ были определены перспективные показатели развития социальной инфраструктуры Кулябском регионе и ее районах, требующие всесторонней реализации.

7. В диссертации отмечается, что развитие малого и среднего предпринимательства в регионе способствует формированию новых рабочих мест, увеличению объёма производства сельскохозяйственной продукции, стабилизацию агропродовольственного рынка, повышению доходов сельских жителей и на этой основе пакупательной способности этой части населения.

8. Перспективы развития социальной инфраструктуры в регионе включают в себя пути повышения уровня жизни сельского населения, увеличения объемов сельского хозяйственного производства, создания перерабатывающих предприятий и увеличения объемов переработки экологически чистой продукции, создание новых рабочих мест и улучшение занятности в сельской местности, решение проблем продовольственной безопасности и повышения уровня жизни сельского населения.

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования

В рамках проведения анализа представлены рекомендации относительно двух процессов развития сельской социальной инфраструктуры культурно-социальному и социально-экономическому. Культурно – социальный процесс состоит из образования, культуры, здравоохранения, физической культуры, спорта и туризма, а социально – экономический включает в себя коммунальное хозяйство, бытовые услуги, связь, торговлю, общественное питание. В диссертационной работе для развития этих областей предлагаются следующие рекомендации:

1. Исследования показали, что образования занимает особое место в развитии всех жизненных процессов села, поскольку подготовка

высококвалифицированных специалистов зависит от первого уровня образования. в этой связи считается необходимым повысить уровень оснащения средних школ современным оборудованием, отвечающим современным требованиям. особое место в исследовании занимает нехватка преподавателей точных наук в сельской местности, и улучшение этой ситуации считается приоритетной задачей.

2. Наравне с образование, в сельской местности также необходимо культурное развитие. Одним из его компонентов является наличие библиотек в отдельных селах. В последние годы количество библиотек сократилось, и в них отсутствуют интересные книги. в диссертации по этому процессу предлагается в зависимости от численности населения в селах планировать создание современных библиотек.

3. Одной из важных задач государства является поддержание уровня здоровья населения, сельской местности. В связи с этим в анализируемом регионе строительство больниц и медицинских центров считается необходимым, в зависимости от численности населения. Обеспечение из современным оборудованием, специализированными медицинскими транспортными средствами и высококвалифицированными специалистами также считаясь важной задачей прямая государственная поддержка в этом отношении является необходимой. В процессе поддержания здоровья населения сельской местности важным также считается место физической культуры и спорта, их развитие является требованием времени.

4. В диссертационной работе туризм также рассматривается как важная составляющая сельско инфраструктуры, и рекомендуется развивать агротуризм среди городских жителей. Несмотря на то, что агротуризм считается относительно новым направлением в этом секторе, в последние годы он неуклонно растет и рассматривается как один из источников дохода для сельского населения. В этом процессе подготовка специалистов способных привлекать агротуристов считается необходимым.

5. В исследовании особое внимание уделяется развитию жилищно-коммунального хозяйства в селах региона, которое в основном включает обеспечение сельского населения жильем, поддерживание внутренних дорог в необходимом состоянии, обеспечение легковыми автомобилями и утилизацию отходов. Обеспечение жильем осуществляется в рамках решений Правительства о выделении земельных участков под строительство жилых домов, другие процессы требуют партнерство между государством и частным сектором.

6. Развитие коммуникаций рассматривается как важный фактор, и рекомендуется повысить уровень обеспечения сельских местностей региона

высокоскоростным интернетом и современными линиями связи, а также коммуникационными центрами.

7. В целом, диссертационное исследование проводит нас в выводу, что независимо от развития отдельных секторов сельской социальной инфраструктуры, необходимо развивать эффективные процессы представления услуг населению. для этого особое место занимает государственно- частное партнерство, поскольку не все направления социальной инфраструктуры является прибыльными, а предприниматели заинтересованы в их развитии. Развитие инфраструктуры в целом и социальная инфраструктура в отдельности требует прямой государственной поддержки. В этой связи рекомендуется, чтобы местные органы государственной власти оказывали государственную поддержку и субсидии, предоставляли льготные кредиты на строительство объектов социального назначения, а также предоставляли налоговые льготы предпринимателям, инвестирующим в развитие местной инфраструктуры.

Список использование литературы

1.Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Матн]: – Душанбе, 28.12.2023. [Манбаи электронӣ]. URL: http://prezident.tj (санаи мурочиат 14.03.2024).

2. Абдуллозода Х. А. Баҳогузори ба ҳолати муосири инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар вилояти Хатлон. //Кишоварз. – Душанбе, 2021. -№4. – С.220

3. Асроров И.А., Шарипов З. – Рыночная экономика и ее модели. Асроров И.А., Шарипов З. // Кӯлоб: Сада, 2002. - 51с.

4. Афанасьева, Елена Петровна/ Социальная инфраструктура села и пути обеспечения ее устойчивого функционирования: на примере Самарской области, Самара, 2008.-225стр

5. Билолов Н.Қ. Тенденция развития социальной инфраструктуры Хатлонской области: современное состояние, проблемы развитие и пути решения // Известия Академии наук РТ.- Душанбе, 2018.-№3(251).-С.41-47.

6. Коваленко Н.Я. Экономика сельского хозяйства. Учебник. М: ТАНДЕМ, 1999. – 499 с.

7. Мадаминов А.А. Влияние совершенствования инфраструктуры села на устойчивое развитие сельского хозяйства. – Душанбе, НПИ Центр, 2001. -8 с.

8. Омори солонаи вилояти Хатлон / Маҷмуаи оморӣ.-Бохтар: Сарраёсати агентии омори назди ПҶТ дар вилояти Хатлон, 2024. – 435 с. 36

9. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Маҷмуаи оморӣ.- Душанбе: Агентии омории назди ПҶТ. – Душанбе, 2024.- 429 с. Омори кишоварзии

Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Маҷмуаи оморӣ.- Душанбе: Агентии омории назди ПҶТ. – Душанбе, 2024.- 368 с.

10. П. Розенштейн-Родан. Заметки о теории “Большого толчка. – Лондон, 1961, -С.61

11. Пириев Ҷ.С., Исайнов Ҳ.Р., Давлатзода Қ.Қ. Тағоев Ҷ.Ҳ.Иқтисодӣ кишоварзӣ – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2024. – 392 саҳ.

12. Попов Н.А. Экономика сельского хозяйства. Учебник. Москва. Дело и сервис, 368 С.

13. Самандаров И.Х. Современное состояние и совершенствование социальной инфраструктуры села в условиях становления рыночной экономики. Душанбе. Изд-во ТАУ, 2004.- 142с.

14. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.- Душанбе, 2016.– 103 с.

15. Тощенко Ж.Т. Социология: Общий курс: учебное пособие. М.: Прометей, 1994. -383 С.

16. Формирование и развитие социальной инфраструктуры на сельских территориях / И.Н. Меренкова, Е.С. Кусмагамбетова – Воронеж: ФГБНУ НИИЭОАПК ЦЧР России, 2018. – 182 с.

17. Формирование и развитие социальной инфраструктуры на сельских территориях / Кусмагамбетова Елена Сергеевна- Воронеж – 2017: ФГБНУ НИИЭОАПК ЦЧР России2018. – 189 с.

18. Цибарт Э.Е. Развития социалной сферы в сельском местности. //Известия оренбургского государственного аграрного университета, -2004, №3-1. – С. 162-165

19. Шоинбекова К.З. Решения социальных проблем села важный фактор устойчивого развития сельского хозяйства. Самандаров И.Х., Шоинбекова К.З., Бобоев А.М. // Кишоварз. - 2009. - № 1. - С. 34-36.

20. Smith J., Brown A. Title of article // Research for Rural Development 2019: Annual 25th International Scientific Conference Proceedings. Vol. 2. Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2019. P. 45–50.

Публикации соискателя по теме диссертации
а) Статьи, опубликованные в изданиях, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-М] Сироҷова Т.М., Шарипова Ф.Д. Производственная инфраструктура основа устойчивого развития АПК // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДМТ, № 2/8(215). – Душанбе, 2016 -С.99-102.

[2-М] Сироҷова Т.М. Основные направления устойчивого развития сельского хозяйста. // Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. № 4 (63) 2018, -С.140-146. ISSN 2075-9584.

[3-М] Сироҷова Т.М. Анализ современного состояния инфраструктуры в сельской местности Республики Таджикистан (мақола) // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДМТ, Душанбе, 2018 № 7 -С. 164-168.

[4-М] Сироҷова Т.М. Омилҳои таъсиррасон ба рушди ифрасохтори иҷтимоии деҳот (макола) // Файзуллаева К.Н. Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ // ISSN 2308-054X Паёми Донишгоҳи Давлатии Тиҷорати Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ 3(42) 2022, -С. 115-119.

[5-М] Сироҷова Т.М. Рушди инфрасохтори иҷтимоӣ дар деҳот // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми Донишгоҳи АграрииТоҷикистон. Маҷаллаи назариявӣ ва илмию истеҳсолии “Кишоварз” № 4 (97) 2022, -С-242-244. ISSN 2074-5435.

[6-М] Сироҷова Т.М., Файзуллаева К.Н. Арзёбии инфрасохтори деҳот ва рушди ояндаи он // Гузоришҳои АИКТ, Душанбе. №2.- 2024, -С.111-115 ISSN 2218-1814.

Б) Статьи в других изданиях:

[7-М]. Сироҷова Т.М. Научные подходы к оценке устойчивого развития сельских территорий [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Конфронси ҷумҳуриявӣ дар Донишгоҳи (Славянии) Тоҷикистону Руссия (04 май соли 2018). – Душанбе, 2018. -С. 180-185.

[8-М]. Сироҷова Т.М. Самтхои асосии рушди босуботи кишоварзи [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Маркази татқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе 2018-№4 (63). Сах 140-147.

[9-М]. Сироҷова Т.М., Нодирова Ф. Государственная поддержка развития социальной инфраструктуры в сельской местности Республики Таджикистан в условиях рыночной экономики [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ мизи мудаввари илмию амали «Дастгирии давлатии соҳаи кишоварзи омили асосии таъмини амнияти озукавори, - Душанбе 2019, с. 241-245.

[10-М]. Сироҷова Т.М., Шарипова Ф.Д. Асосҳои назариявии рушди босуботи ҳудудҳои деҳот дар шароити муосир [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ конференсияи Ҷумҳуриявии илмию амали «Ташаккул ва рушди кластерҳо дар соҳаи кишоварзӣ, - Душанбе 2020, с 31-33.

[11-М]. Сироҷова Т.М. Сафаров А.З. Самтҳои асосии рушди инфрасохтори иҷтимои дар вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Конференсияи илми-амалии Ҷумҳуриявӣ «Саҳми

олимони ҷавон дар рушди илм, инноватсия ва технологияи кишоварзи». Вазорати кишоварзии ҶТ, академияи илмҳои кишоварзӣ, - Душанбе 2021, с. 246-249.

[12-М]. Сироҷова Т.М. Рушди устувори соҳаи кишоварзии Ҷ.Т. [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Семинари илмӣ- амалии минтақавӣ дар мавзӯи “Роҳҳои дастгирии давлатии бахши хусусӣ дар соҳаи кишоварзӣ” - Душанбе 2022, с. 44-48.

[13-М]. Сироҷова Т.М. Рушди инфрасохтори иҷтимои минтақаи Кӯлоб дар шароити муосир [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ Паёми ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рудаки,- Кӯлоб 2022, саҳ. 61-65.

[14-М]. Сироҷова Т.М. Вазъи кунунии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи “Рушди системаи идоракунии инноватсияҳо дар корхонаҳои саноатӣ”. Соли 2023 саҳ. 149-153.

[15-М].Сироҷова Т.М., Баротова Ш.У., Шарипова Ф.Д. Рушди босуботи ҳудудҳои деҳот дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи илмию амалӣ «Арзёбии бозори маҳсулоти боғутокпарварӣ ва дурнамои инкишофи он дар минтақаҳои ҶТ». - Душанбе «Эргграф». 2019.-с.82-87.

[16-М]. Сироҷова Т.М. Хусусиятҳои тамоюли рушди инфрасохтори деҳот [Матн] // Т.М.Сироҷова / Маводи конференсияи илмӣ – назариявӣ ҳайати профессорон, устодон ва донишҷӯён бахшида ба рузи илми тоҷик, эълон гардидани “соли 2022-2026” солҳои рушди саноат, бистсолаи омузиш ва рушди фаннҳои дақиқ ва риёзи” (солҳои 2022-2040) ва соли 2024 “ соли маърифати ҳуқуқи” (13 апрел соли 2024). – ДДК, 2024 .- саҳ.17-22.

А Н Н О Т А Т С И Я

ба автореферати диссертатсияи Сироҷзода Тахмина Муродалӣ дар мавзуи “Рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.6. Иқтисодиёти соҳаи кишоварзӣ

Калидвожаҳо: инфрасохтор, кишоварзӣ, инфрасохтори деҳот, аҳолӣ, минтақа, вилоят, бехатарии озуқаворӣ, хоҷагиҳои кишоварзӣ, деҳот, сармоя, маблағгузорӣ, дастгирии давлатӣ, механизм, иқтисодӣ бозорӣ, меҳнат, қувваи корӣ, таҷрибаи хориҷӣ, рушди устувор, таъминнокӣ.

Мақсади таҳқиқот: ин тақвият ва тавсеаи ҷанбаҳои назариявию услубӣ, баҳодиҳии вазъ ва коркарди тавсияю пешниҳодоти аз нигоҳи илмӣ асоснокшуда оид ба рушди устувори инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақаи Кулоби вилояти Хатлон мавриди таҳқиқ қарордошта мебошад.

Методҳои таҳқиқот ва таҷҳизоти истифодагардида: ҳамчун олоти таҳқиқ ҳангоми коркард ва таҳлили рақамҳо усулҳои таҳқиқоти мафҳумию мантиқӣ, монографӣ, ҳисобию конструктивӣ, сотсиологӣ, анализу синтез, иқтисодию оморӣ истифода шуданд.

Натиҷаҳои бадастомада ва навгониҳои илмии таҳқиқот ин ҷиҳатҳоро дар бар мегиранд: асосҳои назариявии рушди инфрасохтори иҷтимоии деҳот илман асоснок гардида, вобаста ба шароити кунунии рушди иқтисодиёт бо дарназардошти урфу одат ва тарзи зиндагии аҳолии деҳоти минтақа пурра карда шуда, саҳми таъсири он ба баланд гаштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот ва маҳсулнокии меҳнат муайян карда шудааст, вазъи муосири инфрасохтори иҷтимоии деҳоти минтақа зери баҳогузории иқтисодӣ қарор гирифта, омилҳои таъсиррасон ба рушди он муайян карда шудаанд, бунёди ҷузъҳои алоҳидаи инфрасохтори иҷтимоии деҳот дар минтақа ояндабини шуда, таъсири он дар таъсиси корхонаҳои хизматрасонӣ, ҷойҳои нави корӣ, беҳтар гаштани шуғли аҳолӣ дар деҳот, зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ва дар маҷму ҳалли масоили амнияти озуқаворӣ тарҳрезӣ гаштааст, ки онҳо метавонанд ба рушди инфрасохтори деҳот мусоидат намоянд.

Натиҷаҳои назарияви: аз рӯйи натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ бадастомада барои рушди устувори инфрасохтори иҷтимоии деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла навоҳии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ҳамчун асосҳои усулӣ ва амалӣ хизмат хоҳанд кард.

Тавсияҳо оид ба истифодабарӣ: натиҷаҳои таҳқиқот бо назардошти омӯзишҳо, дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегарданд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлил ва арзёбии илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ, ки аз ҷониби муаллиф гузаронида шудаанд, бароварда шудааст.

Соҳаи истифодабарӣ: Натиҷаҳо ва нуктаҳои алоҳидаи кори диссертатсионӣ дар рушди устувори инфрасохтори иҷтимоии деҳоти ҷумҳурӣ, аз ҷумла минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар амал татбиқ шудаанд, ки бо санадҳои мувофиқ тасдиқ гардидаанд.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Сироджзоде Тахмины Муродали на тему «Развитие социальной инфраструктуры в селах Кулябской области, Хатлонской области» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 5.2.6. Экономика агараной сферы

Ключевые слова: инфраструктура, сельское хозяйство, сельская инфраструктура, населения, регион, продовольственная безопасность, сельскохозяйственные предприятие, села, каптал, финансирование, государственная поддержка, механизм, рыночная экономика, труд, рабочая сила, зарубежный опыт, устойчивое развитие, обеспеченность.

Цель исследования – изучение научных аспектов развития сельской социальной инфраструктуры и разработка на этой основе научно обоснованных рекомендаций и предложений по повышению уровня жизни населения.

Методы исследования. В рамках данной диссертационной работы был использован комплекс экономических методов исследования, включая аналитический, монографический, логический, экономико-статистический, расчетно-конструктивный, а также личные наблюдения автора за процессами развития сельской инфраструктуры региона в условиях рыночной экономики.

Полученные результаты и научная новизна исследования включает в себя следующие: научно-теоретические основы развитие социальной инфраструктуры села в соответствии с современными условиями экономического развития, с учетом обычаев и образа жизни сельского населения региона, определен его вклад в повышение уровня жизни сельского населения и производительности труда, проведена экономическая оценка текущего состояния сельской социальной инфраструктуры региона и выявлены факторы, влияющие на ее развитие, предусмотрено строительство отдельных компонентов сельской социальной инфраструктуры в регионе и запланировано их влияние на создание предприятий сферы услуг и способствует создание новых рабочих мест, повышение занятости населения в сельской местности, увеличение объемов производства сельскохозяйственной продукции и в целом, решение вопросов продовольственной безопасности и развитие социальной инфраструктуры села.

Теоретические результаты исследования послужат методический и практической основой устойчивого развития социальной инфраструктуры Республики Таджикистан и в том числе Кулябского региона Хатлонской области.

Рекомендации по использованию результатов исследований подтверждается с учетом проведенных точности данных, достоверности данных, статистические обработки результатов исследований и публикаций данных. Выводы и предложения основаны на анализе и научной оценке результатов теоретических и практических исследований, проведеных автором.

Область применение результаты конкретные предложение развитие устойчивого развитие социальной инфраструктуры села республики в том числе Кулябского региона Хатлонской области и что утверждено соответствующими документами.

ANNOTATION

to the dissertation of Sirojzoda Takhmina Murodali on the topic "Development of social infrastructure in the villages of Kulob region, Khatlon region" for the degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 5.2.6. Agricultural economics

Keywords: Foundation, farming, local infrastructure, population, region, food security, agricultural enterprises, villages, capital, financing, government support, mechanism, market economy, work, workforce, foreign experience, long-term development, provision.

Research Objectives: The aim of this study is to examine the scientific characteristics of the development of village social infrastructure and, on this basis, to formulate scientifically grounded recommendations and proposals aimed at improving the standard of living of the population.

Research Methods: Within the framework of this dissertation, a set of economic research methods was used, including analytical, monographic, logical, economic-statistical, and computational-constructive methods, as well as the author's personal monitoring of the processes of rural infrastructure progress in the region under the conditions of a market economy.

Research Findings and Scientific Novelty: The geted results and the scientific originality of the study involves the following: the scientific and theoretical foundations for the improvement of rural social infrastructure under modern conditions of economic development have been justified, taking into account the customs and lifestyle of the village population of the region. Its contribution to developing the standard of living of the countryside people and increasing workers productivity has been determined. An economic assessment of the current state of rural social infrastructure in the region has been implemented, and the factors influencing its improvement have been identified. The construction of specific characteristics of village social infrastructure in the region has been offered, and their influence on the establishment of service-sector enterprises has been projected. This is expected to facilitate to the creation of new jobs, increase employment in rural areas, increase the production of agricultural products, and, overall, help address issues of food security and promote the development of rural social infrastructure.

Theoretical Significance of the Study: The theoretical results of the study will work for a methodological and practical principle for the sustainable progress of social infrastructure in the Republic of Tajikistan, including the Kulob region of Khatlon Province.

Recommendations for the Use of Research Results: The recommendations for applying the research results are supported by the accuracy and reliability of the data, the statistical processing of the research results, and the study of the data. The conclusions and initiatives are based on the analysis and scientific assessment of the theoretical and practical research organized by the author.

Scope of Application of the Results: The results and specific ideas of the study can be applied to the improvement and sustainable advancement of rural social foundation in the Republic of Tajikistan, involving the Kulob region of Khatlon Province, and have been recognized by the relevant official documents.